

Essay

ANTROPOCEEN OF ECOCEEN?

'leven in harmonie met de natuur'
of 'de eenheid van natuur en mens'

door: Joop van Hezik

**OPGEDRAGEN AAN HET
OISTERWIJKSE B(IODIVERSITEITS)-TEAM**

Opgericht in 2006 en in 2023 nog altijd even
gepassioneerd en betrokken bij een ecologische beschaving

COLOFON

Jaar
Tekst
Foto's
Grafisch ontwerp
Contact

2023
Ecotopia | Joop van Hezik
Els Oomis
www.yvettevankempen.nl
Ecotopia
Joop van Hezik
vanhezik@xs4all.nl
www.joopvanhezik.nl

INHOUD

INLEIDING:	ECOLOGISCHE BESCHAVING
PROLOOG	DE KUNMING VERKLARING
INTERMEZZO	UTOPISCH VERLANGEN
INTERMEZZO	GRONDHOUDINGEN
FINALE	HET KUNMING-MONTREAL
	KADER VOOR BIODIVERSITEIT
EPILOOG	ANTROPOCEEN OF ECOCEEN?

INLEIDING ECOLOGISCHE BESCHAVING

Van 7 tot 19 december 2022 vindt in Montreal (Canada) eindelijk het tweede deel van de COP 15 van de Verenigde Naties over biodiversiteit plaats, die een einde moet maken aan de wereldwijde biodiversiteitscrisis waarin een 6e massaextinctie in de evolutie dreigt met een miljoen planten- en diersoorten die met uitsterven bedreigd worden. Onder Chinees voorzitterschap. Deze conferentie zou van 25 april tot 8 mei 2022 plaats gevonden hebben in Kunming in China, onder de titel 'Ecologische beschaving (Shentai Wenming) - bouwen aan een gedeelde toekomst voor al het leven op aarde'. Maar door de corona lockdowns in China is deze, na 3 keer uitgesteld te zijn, uiteindelijk verplaatst naar Montreal. Wel is op 12 en 13 oktober 2021 een grotendeels virtuele voorbereidende conferentie geweest in Kunming, resulterend in de Kunming Verklaring. Wordt de conferentie in Montreal een clash tussen Oost en West, tussen de oude Chinese wijsheid van het taoïsme van de 'de eenheid van natuur en mens' en het 'leven in harmonie met de natuur' van het Westerse ideaal van een duurzame ontwikkeling? De Kunming Verklaring van oktober 2021 werpt haar schaduw vooruit.

Voorafgaand aan de voorbereidende bijeenkomst van de Verenigde Naties COP 15 conferentie in Kunming in oktober 2021 vragen een aantal Chinese auteurs zich af: "Hoe kunnen soorten en ecosystemen zich aanpassen aan de dramatische veranderingen in het Antropoceen?" "In de afgelopen jaren is het idee van een Antropoceen opgekomen, als belichaming van de negatieve invloed die wij als mensen uitgeoefend hebben

op de natuur waarvan we afhankelijk zijn." Zo stelt Susan Gardner, directeur Ecosystems Division van het United Nations Environmental Programme (UNEP) op de voorbereidende conferentie in Kunming. Verwijzend naar de COVID-19 pandemie. Het Antropoceen, geïntroduceerd in 2000 door Nederlands Nobelprijswinnaar atmosferisch chemicus Paul Crutzen, is een fel bediscussieerde term, die aangeeft dat met de totale beheersing van de natuur door een arrogante mensheid sinds de industriële revolutie we in een nieuw geologisch tijdvak zijn gekomen met een nieuwe, 6e massaextinctie in de evolutie. Bovengenoemde Chinese auteurs zetten zich af tegen de Westerse 2050 visie 'leven in harmonie met de natuur' van de COP 14 'Investeren in Biodiversiteit voor Mens en Planeet' als antropocentrisch. Daar tegenover stellen zij de oude Chinese wijsheid van Taoïstische idee van de 'Eenheid van Natuur en Mens', waarbij de mens zich naar de natuur moet voegen – een soort Ecoceen in een Ecologische Beschaving van het Taoïsme van 'heldere wateren en weelderige bergen'. De Chinese auteurs stellen dat de idee van een 'Ecologische Beschaving' gedeeld wordt door verschillende culturen wereldwijd, als in de idee van 'Moeder Aarde', 'Gaia' (Zuid-Amerika) en 'Brahman' (India). Is dit een clash tussen paradigma's van Oost en West die tot een nieuw leidend principe leidt, tot een nieuw ecocentrisch wereldbeeld gebaseerd op de oude Oosterse wijsheid van het Taoïsme, een Ecoceen als nieuw geologisch tijdvak? Of blijft het antropocentrische Westerse paradigma, met de idee van een duurzame ontwikkeling als leidend principe in het huidige neoliberale wereldbeeld dominant?

De stelling die dit essay wil verdedigen is dat voor een ecocentrisch wereldbeeld een nieuwe grondhouding vereist is – die van ‘participant’ (Wim Zweers, *Participeren aan de natuur. Ontwerp voor een ecologisering van het wereldbeeld*, 1995) - in een utopisch verlangen. Een grondhouding waarin de natuur een betekenisuniversum vormt waar de mens deel van uit maakt. En waarin de mens aan zijn behoren tot de natuur een betekenis ontleent die medebepalend is voor zijn opvatting over de essentie van mens-zijn, zijn zelfbeeld. Deze grondhouding van participant vereist erkenning van de intrinsieke waarde van de natuur, en heeft een belangrijke spirituele dimensie, die van ‘ecologische spiritualiteit’. En ligt ten grondslag aan een ecocentrisch wereldbeeld dat een utopisch verlangen weerspiegelt, waarin de utopie ‘van gevaar tot noodzaak’ is geworden (Thomas Decreus, *Andersland*, 2016) gelet op de klimaat- en biodiversiteitscrisis. Een utopisch verlangen naar een Ecoceen, een nieuw geologisch tijdvak waarin het antropocentrisme van de neoliberale ideologie is doorbroken.

PROLOOG: DE KUNMING VERKLARING

De COP 15 is de 15e Conferentie van de Partijen bij het Verdrag inzake Biologische Diversiteit. Afgesloten in 1992 in de Verenigde Naties Conferentie over Milieu en Ontwikkeling in Rio de Janeiro. Met de afspraak dit verdrag elke 2 jaar te evalueren. Een verdrag waar weinig tot niets van terecht gekomen is. In september 2020 stelt de 5e editie van Global Biodiversity Outlook dat geen enkele van de 20 in de COP 10 in 2010 in Aichi (Japan) gestelde biodiversiteitsdoelen in het Strategisch Plan voor Biodiversiteit 2011-2020 is gehaald. Van de 44 beoordeelde subdoelstellingen worden er 20 gerangschikt als 'slecht', 19 als 'matig' en slechts 5 als 'goed'. De Global Biodiversity Outlook 5 van 2020 waarschuwt dat het niet halen van de biodiversiteitsdoelen de Duurzame Ontwikkelingsdoelen voor 2030 van de Verenigde Naties en het klimaatakkoord van Parijs bedreigt. Het is volgens de Global Biodiversity Outlook niet te laat de trend te keren, maar deze ommekeer vereist 'een heruitvinding van de manier waarop we gezamenlijk produceren, consumeren en leven'. In mei 2019 brengt het biodiversiteitspanel van de Verenigde Naties IPBES (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystems) haar Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services uit. Door menselijk toedoen is het nog nooit in de menselijke geschiedenis zo slecht gesteld geweest met de biodiversiteit gesteld dan nu. Van de 8 miljoen bekende planten en diersoorten dreigen 1 miljoen soorten de komende decennia uit te sterven. Wat door hun onderlinge verbondenheid grote invloed op de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (Global

Goals) van de Verenigde Naties heeft, unaniem aangenomen in 2015 in een 2030 Agenda Voor Duurzame Ontwikkeling. De teloorgang van de biodiversiteit betekent dat 80% van deze 17 Global Goals niet gehaald dreigen te worden. Om deze trend tegen te gaan bepleit het IPBES een wereldwijde 'transformatieve verandering', een fundamentele systeembrede reorganisatie, dwars door technologische, economische en sociale factoren, inclusief paradigma's, doelen en waarden. Een verandering die 'wegstuurt van het huidige beperkte paradigma van economische groei'. Opvallend is dat het IPBES rapport begint met de constatering dat 'natuur' verschillende concepten belichaamt voor verschillende mensen, zoals 'Moeder Aarde' en overeenkomstige concepten.

In de COVID-19 pandemie gloorde een betere toekomst. De 'lockdowns' lieten – aldus de World Health Organization in haar 'Manifest voor een gezond herstel van COVID-19' (mei 2020) - behalve een stilgevallen economie en ontwrichte levens, ook 'een glimp van een mogelijk betere toekomst' zien. Door schone lucht in te kunnen ademen, en het weer kunnen zien van blauwe luchten en helder water. Opiniepeilingen over de heel de wereld tonen, aldus het manifest, dat mensen het positieve dat uit deze crisis is voortgekomen willen behouden. Dat teruggaan naar 'normaal' niet goed genoeg is. Omdat dit 'normaal' van een economie die bespaart op natuurbescherming, gezondheidssystemen en sociale vangnetten een 'valse economie' is gebleken.

De eerste lakmoesproef of we deze valse economie achter ons hebben gelaten is de Verenigde Naties conferentie over klimaatverandering (COP 26) van 31 oktober tot 12 november 2021 in Glasgow. Premier Mia Amor Mottley van Barbados roept Code Rood uit, omdat de opwarming van de aarde voor haar eiland een doodvonnis betekent omdat het zal verdrinken. Zij roept de wereld op het 'pad van hebzucht en egoïsme' dat leidt tot onze gezamenlijke ondergang te verlaten. Maar haar oproep valt, door de vrijblijvendheid van de afspraken in het Glasgow Klimaat Pact, in dovemans oren. Het Glasgow Klimaat Pact laat het eiland Barbados van premier Mottley gewoon verdrinken. Alok Sharma, Brits voorzitter van COP26, voelt zich gedwongen zich te verontschuldigen bij de voorstelling van het slotakkoord, het Glasgow Klimaat Pact. "Het spijt me voor de wijze waarop de klimaatconferentie is verlopen", "ik begrijp de diepe teleurstelling." Op 28 februari 2022 brengt het klimaatpanel IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) van de Verenigde Naties een rapport uit over de gevolgen van klimaatverandering voor mens en natuur. De kwetsbaarste mensen en ecosystemen op aarde worden het hardst geraakt. Het rapport leest als 'een atlas van menselijk lijden', aldus Secretaris-Generaal António Guterres, die de wereldgemeenschap 'crimineel leiderschap' verwijt omdat deze er maar niet in slaagt in actie te komen. Van 6 tot 18 november 2022 vindt de COP 27 over klimaat plaats in Sharm El Sheikh in Egypte. Een klimaatconferentie die in het teken staat van de oorlog in Oekraïne, de energiecrisis en economische recessie, en bovendien overschaduwde wordt door de mensenrechtensituatie in Egypte. Waar klimaatactivisten en -demonstraties gewoerd worden.

Sharm El Sheikh in Egypte is, saillant, ook de plaats waar in november 2018 de COP 14 conferentie 'Investeren in Biodiversiteit voor Mens en Planeet' plaats vond. Deze conferentie besluit dat het post-2020 mondiale biodiversiteitskader met een inspirerende en motiverende 2030 Missie gepaard moet gaan, als een 'stepping stone' naar een 2050 Visie 'Leven in harmonie met de natuur'. Om deze 2050 Visie 'Leven in harmonie met de natuur' te realiseren in COP 15 stelt een voorbereidende discussienota (januari 2019) de vraag wat 'leven in harmonie met de natuur nu eigenlijk betekent: "Vraag: Wat, in reële termen, omvat 'leven in harmonie met de natuur', wat zijn de implicaties hiervan voor de strekking en inhoud van het post-2020 mondiale biodiversiteitskader, en welke acties zijn nodig tussen nu en 2050 om de 2050 Visie te realiseren?" En, gegeven het besluit om in COP 15 een inspirerende en motiverende 2030 missie te formuleren, hoe zou deze missie er uit moeten zien. "Vraag: Wat zouden de elementen en inhoud moeten zijn van een actiegericht 2030 'mission statement' voor een post-2020 biodiversiteitskader?"

Een eerste antwoord op deze vragen wordt gegeven in een 'zero draft' post-2020 kader voor een mondiale biodiversiteit (januari 2020). Deze zero draft wil een 'theory of change' zijn en 'transformatieve verandering' bewerkstelligen, in aansluiting op het IPBES rapport The Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services. Deze 'theory of change' van de zero draft wil met het oog hierop in de komende 10 jaar het verlies aan biodiversiteit stabiliseren, in de komende 20 jaar het herstel van natuurlijke ecosystemen bevorderen, en tegen 2050 verbeteren om de visie van 'leven in harmonie met de natuur in 2050' te realiseren. Daarvoor is, zo stelt de zero draft, urgente politieke actie op mondiaal, regionaal en nationaal nodig

om de bestaande economische, sociale en financiële modellen te transformeren. Met het oog hierop wil de 'theory of change' in de zero draft complementair en ondersteunend aan de '2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling van de Verenigde Naties zijn. Met als MISSIE: "Samenleving breed urgente actie te ondernemen om biodiversiteit op een pad van herstel te zetten ten voordele van mens en planeet." En als VISIE: "In 2050, wordt biodiversiteit gewaardeerd, behouden, hersteld en wijs gebruikt, en worden ecosysteemdiensten in stand gehouden, die een gezonde planeet ondersteunen en essentiële voordelen verschaffen voor alle mensen."

Het is tegen deze formulering dat een aantal Chinese auteurs zich verzet in drie artikelen in National Science Review. Omdat deze formulering volgens hen getuigt van het antropocentrisch paradigma dat zich de voorbije twee eeuwen heeft ontwikkeld – gekenmerkt door een uitbuitende houding jegens de natuur. In dit antropocentrisch paradigma worden de mens en de natuur gezien als twee separate identiteiten met tegengestelde belangen. Natuur wordt gezien als waarde voor de mens en niet als gelijkwaardig met eigen behoeften en een eigen evolutionaire richting die gerespecteerd moet worden in een relatie van wederkerigheid. Nodig is een systematisch begrip van de relatie tussen mens en natuur, en een fundamentele verschuiving van de mens te zien als geïsoleerd in een competitieve wereld naar integraal deel uitmakend van een onderling verbonden samenleving en biosfeer. De aan het Taoïsme ontleende 'Eenheid van Natuur en Mens'.

De COVID-19 pandemie heeft - aldus deze Chinese auteurs - aangetoond dat we onlosmakelijk verbonden zijn met de ecosystemen waarin we leven, en dat onze toekomst afhangt van of we een nieuwe en meer harmonieuze

relatie met de natuur kunnen realiseren. Ook het concept van 'Ecologische Beschaving' wil een middel tot 'transformatieve verandering' zijn om een gemeenschappelijke toekomst voor al het leven op aarde te bewerkstelligen. Een middel om de Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties te realiseren, evenals het doel van leven in harmonie met de natuur op een wijze die de uiteenlopende nationale contexten respecteert. Maar, ook al zoeken beide naar het verbeteren van de relatie van de mensheid met zijn natuurlijke leefomgeving, de Duurzame Ontwikkelingsdoelen en het concept van Ecologische Beschaving zijn volgens deze Chinese auteurs niet identiek. Weliswaar komen de principes van Ecologische Beschaving sterk overeen met de Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties, maar binnen het concept van Ecologische Beschaving ligt de nadruk ook op politieke en culturele aspecten, evenals op het definiëren van een nieuwe relatie tussen mensheid en natuur vanuit de oude Chinese filosofie van het Taoïsme. De Ecologische Beschaving benadering wil dan ook meer zijn dan een pragmatische afhankelijkheid van de waarde van ecosysteemdiensten, en het onderliggende conceptuele kader van het 2011-2020 Strategic Plan van de Convention on Biological Diversity ter discussie stellen. Realisering van de 2050 Visie zou weliswaar een verbetering zijn, maar is nog onvoldoende: "Wij beweren dat de huidige 2050 Visie niet voldoende zal zijn als drijvende kracht voor transformatieve verandering. Verder beweren wij dat menselijke ontwikkeling niet gescheiden kan worden van behoud en gebruik van biodiversiteit. Cruciaal is een fundamenteel begrip van de juiste balans in de relatie tussen natuur en mens. Dit is het startpunt dat precies de grondslag legt voor elk ambitieus en effectief strategisch plan voor het behoud van biodiversiteit."

“We zullen de ontwikkeling van een ecologische beschaving als onze gids nemen in de relatie tussen mens en natuur. De ecologische beschaving vertegenwoordigt de ontwikkelingstrend van de menselijke beschaving. Laten we de handen ineenslaan en de filosofie van ecologische beschaving volgen en onze verantwoordelijkheid nemen voor toekomstige generaties.”, verklaart Chinees president Xi Jinping bij de opening van de COP 15 in Kunming. Een conferentie die volgens het Engelse dagblad the Guardian (‘Ecological civilisation’: an empty slogan or will China act on the environment’?, 16 oktober 2021) een kantelpunt in de ontwikkeling van China markeert en “een internationaal debuut voor ‘ecologische beschaving’, een weinig bekende uitdrukking buiten zijn grenzen met grote gevolgen voor de planeet.” Ecologische beschaving is een axioma van het denken van Xi Jinping, de politieke ideologie van de Chinese president, die nu samen met het denken van Mao Zedong Thought en de theorie van Deng Xiaoping is verankerd in de grondwet van de Chinese Communistische Partij.

Is ‘ecologische beschaving’ een holle slogan? Want waarom zouden wij bovengenoemde Chinese auteurs en president Xi geloven? Het thema ‘Ecologische Beschaving’ is immers sinds 2012 de kern van het Chinese beleid gepropageerd door president Xi Jinping, die recent van autocraat tot regelrechte dictator is geworden. De valkuil bij de Chinese auteurs ligt in de ‘nadruk ook op politieke en culturele aspecten’ in het idee van een ‘Ecologische beschaving’, denkend aan bijvoorbeeld de onderdrukking van de Oeigoeren in concentratiekampen. En China is met afstand de grootste vervuiler van deze wereld, die in het Glasgow Klimaat Pact op het laatste moment het steenkoolverbruik veranderd heeft van

‘uitfasering’ in ‘geleidelijk afbouwen’. De laatste dus om ook maar enigszins recht van spreken te hebben om een ander minder ‘hebzuchtig en egoïstisch’ (Mottley) paradigma te introduceren in de idee van een ‘Ecologische Beschaving’, gebaseerd op de oude Chinese wijsheid van het Taoïsme. Maar is dat alles voldoende reden om de stelling van deze Chinese auteurs dat de Westerse 2050 Visie ‘Leven in Harmonie met de Natuur’ in essentie antropocentrisch is af te doen als enkel politieke Xi retoriek? De vraag is in hoeverre het Westerse ideaal van ‘een leven ‘in harmonie met de natuur’ in het kader van een duurzame ontwikkeling ook daadwerkelijk antropocentrisch is.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden moeten we terug naar de Verenigde Naties Conferentie over het Menselijk Milieu in 1972 in Stockholm (Zweden), de eerste van een reeks Verenigde Naties conferenties die uiteindelijk resulteert in het begrip ‘duurzame ontwikkeling’. Met voorafgaand een rapport getiteld ‘Alleen Eén Aarde’. Dit rapport lijkt in eerste instantie te getuigen van een ecocentrische grondslag: “Maar terwijl het mogelijk is dat de homo sapiens voort kan leven als een biologische soort na de verarming en verknoeiing van de natuur, zou de Mens lang zijn menselijkheid kunnen bewaren in een ontwijd milieu?”. Maar al snel komt de ideologische aap uit de mouw: “Er zijn er die beweren dat de enige manier waarop het probleem van de milieuverbetering opgelost kan worden, het vertragen van het tempo van de economische groei is, een redenering die een aantal zeer irrationele elementen bevat. (...) Hier lijnrecht tegenover staan degenen die beweren dat de essentie van het systeem juist de vernieuwing is, de jacht naar het voordeel boven de concurrenten, de hoop op een grotere winst die volgt op succes, de speurtochten naar dat ‘betere’ waarvoor de

mensheid zich een weg zal banen naar de deur van de uitvinder. Neem deze uitdaging weg, dit motief om werkelijk productieve winsten te maken, en de rijkdom zal niet toenemen, de rijkdom waarmee de steden herbouwd worden, de lucht en het water gereinigd en de gewone burger de consumptiegoederen krijgt waarvan hij, zo te zien althans, nog niet genoeg heeft.” Uiteindelijk vinden we al in ‘Alleen Eén Aarde’ de kiem van het antropocentrisch denken over een duurzame ontwikkeling. Het rapport ziet mogelijkheden tot ‘aanhoudende economische groei’, door de corrigerende werking van de markt naarmate de schaarste in de prijs tot uitdrukking komt, het essentiële vermogen van de industriële samenleving om ‘meer met minder’ te maken en de substitutie van schaarse grondstoffen door de wetenschap, en stabilisering van de wereldbevolking door ontwikkeling naar Westers model.

De argumentatie in ‘Alleen Eén Aarde’ ligt – via de Commissie Brandt (1980) die een nieuwe economische orde bepleitte en de Commissie Brundtland (1987) die een nieuwe duurzame politieke orde bepleitte - ook ten grondslag aan de Verenigde Naties Conferentie over Milieu en Ontwikkeling in 1992 in Rio de Janeiro. En daarmee aan het begrip ‘duurzame ontwikkeling’. Deze conferentie beoogde een Handvest voor de Aarde die, onder druk van zowel industriële als ontwikkelingslanden, is gedevalueerd tot een slotverklaring. Een Handvest voor de Aarde dat door Nederlandse filosoof Hans Achterhuis gekarakteriseerd werd als ‘ongegeneerd antropocentrisch’: “Het Handvest voor de Aarde gaat over mensen en milieu en totaal niet over de aarde en de natuur. De meeste artikelen hadden in verband met de sociaal-economische mensenrechten niet misstaan. Maar met respect voor de natuur, eerbied voor de aarde, bescherming van de

biodiversiteit, gevoel voor planten en dieren hebben zij niets te maken. In de milieufilosofie onderscheidt men een schaal van verschillende grondhoudingen van de mens ten opzichte van de natuur, die zich tussen de uitersten van antropocentrisme en ecocentrisme beweegt. Bij de eerste soort houdingen, waarin de mens centraal staat, behoort een beheersethiek, Bij de tweede, die de eigen waarde van de natuur in meerdere of mindere mate erkennen, vinden we eerder een ethiek die de verbondenheid van de mens met zijn niet-menselijke medebewoners van de aarde tot uitdrukking probeert te brengen. Welnu, ik ken weinig teksten die zo ongegeneerd antropocentrisch zijn als het Handvest voor de Aarde. De andere soorten verschijnen er slechts in als ‘hulpbronnen voor economische ontwikkeling en economische groei’. In geen van de 27 artikelen uit het Handvest wordt ook maar gesuggereerd dat ze uit zichzelf enige waarde hebben. (...) Het paradoxale is dat het Handvest voor de Aarde wel eens het einde zou kunnen betekenen van de aarde zoals die door elke generatie voor ons beleefd is. Ze wordt hier openlijk gereduceerd tot een economisch/ technologisch te beheren geheel van hulpstoffen en grondstoffen, veranderd in menselijk milieu.” (H. Achterhuis, de Volkskrant, 30 mei 1992)

Dit verwijt van antropocentrisme vinden we opnieuw in 2012 bij de Verenigde Naties Conferentie ‘De Toekomst Die We Willen’ in opnieuw Rio de Janeiro – ook wel de Rio+20 conferentie genoemd – die in het teken staat van een ‘Groene Economie’, gebaseerd op het ‘Green Economy Report’ (UNEP, 2011). Ontwikkelingslanden zien dit concept van een Groene Economie als een ‘groen economisch monster’ dat enkel dient om de crises van de Westerse landen op te lossen. Edgardo Lander, van de Universidad Central van

Venezuela, typeert het concept als 'een wolf in schaapskleren', doordrenkt van 'instrumenteel antropocentrisme' dat niet in staat is zelfs maar te overwegen dat deze crises een gevolg kunnen zijn van de groeiende macht van de financiële markten en het onderwerpen van elke andere sociale logica – democratie, gelijkheid, solidariteit of zelfs het behoud van het leven - aan winstmaximalisatie. Het is niet in staat is "verder te kijken dan het neoliberale fundamentalisme dat zelfs niet de mogelijkheid kan overwegen dat mensen zich op een andere manier met hun omgeving kunnen verhouden, noch de betekenis van andere kosmovisies en/of culturele patronen onderzoeken, zoals die gebaseerd op de erkenning van de rechten van de natuur of van onze Moeder Aarde."

In de definitieve versie van de conferentie 'De toekomst die we willen' vinden we slechts 3 van de 283 artikelen die enigszins recht doen aan het doorbreken van dit liberaal fundamentalisme en instrumenteel antropocentrisme: (39) We erkennen dat planeet Aarde en haar ecosystemen ons thuis zijn en dat 'Moeder Aarde' een gebruikelijke uitdrukking is in een aantal landen en regio's, en we merken op dat sommige landen de rechten van de natuur erkennen in het kader van de promotie van duurzame ontwikkeling. We zijn ervan overtuigd dat om een rechtvaardig evenwicht te bereiken tussen de economische, sociale en ecologische behoeften van huidige en toekomstige generaties, het noodzakelijk is om harmonie met de natuur te bevorderen. (40) We pleiten voor holistische en geïntegreerde benaderingen van duurzame ontwikkeling die de mensheid zullen leiden om in harmonie met de natuur te leven en die zullen leiden tot inspanningen om de gezondheid en integriteit van het ecosysteem van de aarde te herstellen. (41) Wij erkennen de natuurlijke en culturele

diversiteit van de wereld en erkennen dat alle culturen en beschavingen kunnen bijdragen aan duurzame ontwikkeling." Het is duidelijk dat waar in deze artikelen gesproken wordt over 'sommige landen' die spreken over Moeder Aarde en die de rechten van de natuur erkennen, we spreken over landen uit het Zuiden.

Soortgelijke kritiek vinden we op de resolutie Onze Wereld Transformeren: de '2030 Agenda Voor Duurzame Ontwikkeling', unaniem aangenomen door de Verenigde Naties op 25 september 2015, die een nieuwe benadering voorstaat. Maar naar de mening van de Reflection Group on the 2030 Agenda for Sustainable Development helemaal geen nieuwe benadering is. Omdat deze nog steeds in het teken van het overheersende neoliberale paradigma staat, waarin de obsessie met groei de drijfveer verschaft om de natuur te exploiteren, de biodiversiteit uit te putten en haar diensten te ondermijnen. Ook het begrip 'duurzame ontwikkeling' is volgens Nederlands filosoof Ton Lemaire in 'De val van Prometheus. Over de keerzijde van de vooruitgang' (2010) een 'wolf in schaapskleren': "Het idee van een 'duurzame ontwikkeling' klinkt geruststellend maar breekt niet met het idioom van ontwikkeling, met het bbp als maatstaf; het is een wolf in schaapskleren die de dynamiek van het technisch industriële bestel onverlet laat." Een technisch industrieel bestel dat door Lemaire wordt gekarakteriseerd als het rijk Absurdistan.

De Kunming Verklaring van de voorbereidende conferentie op de COP 15 'Ecologische Beschaving – een gedeelde toekomst voor al het leven op aarde' doet het ergste vrezen. Het thema 'Ecologische Beschaving', sinds 2012 de kern van het Chinese beleid gepropageerd door president Xi Jinping, wordt al snel geschrapd door de Westerse landen als

te politiek beladen. De resulterende Kunming Verklaring neemt uiteindelijk slechts kennis van het thema van de conferentie, in de 16e en laatste van haar inleidende opmerkingen. Als 1e van de inleidende opmerkingen in de Kunming Verklaring wordt verwezen naar de 2050 Visie 'Leven in harmonie met de natuur'. En om deze 2050 Visie te realiseren, zo stelt de Kunming Verklaring in haar 2e inleidende opmerking, moeten we uitgaan van de Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling. Nergens in de verklaring wordt verder ingegaan op het begrip 'Ecologische Beschaving'. De Kunming verklaring spreekt, verwijzend naar het IPBES Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services rapport, haar zorg uit dat het voortgaande verlies aan biodiversiteit de Duurzame Ontwikkelingsdoelen in gevaar brengen. En benadrukt, net als het IPBES-rapport de noodzaak van urgente actie voor een 'transformatieve verandering'. Maar benadrukt tegelijk dat biodiversiteit en ecosystemendiensten ten grondslag liggen aan de gezondheid en welzijn van mens en planeet, economische groei en duurzame ontwikkeling. Daar waar het IPBES rapport bepleitte om 'weg te sturen van het huidige beperkte paradigma van economische groei. En nergens wordt verwezen naar de constatering in het IPBES-rapport dat 'natuur' verschillende concepten belichaamt voor verschillende mensen, zoals 'Moeder Aarde' en overeenkomstige concepten. Enkel verwijzend naar het rentmeesterschap aangaande biodiversiteit van inheemse bevolkingsgroepen. Waar Chinese auteurs stellen dat de idee van een 'Ecologische Beschaving' gedeeld wordt door verschillende culturen wereldwijd, als in de idee van 'Moeder Aarde', 'Gaia' (Zuid-Amerika) en 'Brahman' (India). Het Westerse antropocentrische groeiparadigma blijft dominant.'

INTERMEZZO: UTOPISCH VERLANGEN

“In de afgelopen jaren is het idee van een Antropoceen opgekomen, als belichaming van de negatieve invloed die wij als mensen uitgeoefend hebben op de natuur waarvan we afhankelijk zijn.” Zo stelt Susan Gardner, directeur Ecosystems Division van het United Nations Environmental Programme (UNEP) op de voorbereidende conferentie in Kunming. Verwijzend naar de COVID-19 pandemie.

Maar is dat Antropoceen zo erg? Volgens Belgisch filosoof Maarten Boudry (‘Waarom ons klimaat niet naar de knoppen gaat (als we het hoofd koel houden)’, 2022) – is het juist wat we moeten willen. Volgens Boudry is de gedachte dat we ooit in harmonie met de natuur geleefd hebben een hardnekkige mythe. En de COVID-19 pandemie enkel een ‘omhooggevallen virus’ dat aantoonde tot welke wetenschappelijke krachtoeren de mens in staat is (NRC, 19 februari 2022) Groei is juist de oplossing. Boudry verwijst naar de onheilsprofetie van Grenzen aan de Groei (1972) van de Club van Rome – de voorspelde catastrofe als gevolg van het samenspel van een groeiende wereldbevolking, grondstoffengebruik en milieuvervuiling – die nooit is uitgekomen. Niet omdat de mensheid een radicaal andere koers is ingeslagen, maar doordat de wereldeconomie is blijven groeien. De ‘litanie van gefaalde doemtijden’ en het ‘evangelie van minder minder!’ vinden we, aldus Boudry, nu herhaald bij de nieuwe ecologische crisis van vandaag, de klimaatcrisis. En het lijkt er volgens hem op dat de intellectuele erfgenamen van de Club van Rome niets hebben bijgeleerd. De enige realistische manier om de herculistische

opdracht van de hedendaagse klimaatcrisis te vervullen is via groei en meer welvaart. Omdat groei de innovatie en transitie bekostigt en het draagvlak bewerkstelligt. De remedie voor de klimaatcrisis zal, zo stelt hij, ook dit keer niet komen van radicale systeemverandering maar van menselijk vernuft en technologie. Het is een enorme opgave, maar niet onmogelijk: “Als we het verkeerd aanpakken helpen we ons klimaat naar de knoppen en veroorzaken we een zesde massa-extinctie, na de vijf eerdere uitstervingsgolven die onze planeet kende. (...) Houden we echter het hoofd koel en grijpen we doortastend in, dan kunnen we binnen een halve eeuw opgelucht ademhalen: ‘Oef, liep dat even goed af?’”

Volgens Boudry (Nee, corona was niet het einde van de globalisering, NRC 19 februari 2022) toont de razendsnelle ontwikkeling van de coronavaccins in de COVID-19 pandemie aan tot welke indrukwekkende krachtoeren de mens in staat is. En toont daarmee het ongelijk aan van de wellicht vaakst gehoorde voorspelling bij het prille begin van de pandemie: het tijdperk van globalisering is ten einde. Maar niets is volgens hem minder waar twee jaar later. Wie op een de-globalisering hoopte, omdat het continu van alles heen en weer slepen over de wereld de goden verzoeken is, is een illusie rijker. De geschiedenis bewijst volgens Boudry dat zelfvoorziening bijna altijd gelijk staat aan collectieve armoede, en wederzijdse afhankelijkheid aan welvaart en voorspoed. En als we dat ‘omhooggevallen’ virus uiteindelijk klein krijgen is dat juist dankzij de globalisering, de wereldwijde uitwisseling

van kennis die tot de ontwikkeling van vaccins geleid heeft. Een wetenschappelijke triomf, waarbij internationale kapitaalmarkten de mogelijkheid boden deze vaccins te testen, produceren en verdelen. Alleen is bij het laatste, de verdeling, een probleem opgetreden, dat van het ernstige morele falen voortvloeiend uit kortzichtig eigenbelang waardoor we risico op steeds nieuwe en gevaarlijker varianten lopen. Boudry's oplossing daarvoor is echter dezelfde als voor de klimaatcrisis: "De wereld heeft juist méér globalisering nodig, niet minder." Het evangelie van Boudry is meer, meer.

Een Antropoceen, het Tijdperk van de Mens, behoeft volgens Boudry dan ook geen verschrikking te zijn, integendeel: "Voor het eerst in de geschiedenis van onze planeet loopt er een diersoort rond die intelligent en vooruitziend genoegd is om zich het lot van andere soorten aan te trekken, om hele ecosystemen te beschermen en in te richten." Boudry verwijst naar de encycliek *Laudato Si* van paus Franciscus, die stelt: "Het misbruik van de schepping begint wanneer we niet langer een hogere instantie dan onszelf erkennen, wanneer we alleen onszelf zien." Maar volgens Boudry kan de paus er niet verder naast zetten en begint de oplossing voor het klimaatprobleem bij het besef dat er geen hogere instantie boven onszelf bestaat. Boudry verklaart de mensheid tot god: "God is dood, maar voor het eerst in de geschiedenis van onze planeet heeft een diersoort eigenschappen verworven die van oudsher aan de goden toegeschreven werden." En eindigt zijn boek met: "Wel dan, noblesse oblige. Laten we er een mooi Antropoceen van maken. Niet hoogmoed is het echte probleem, maar valse bescheidenheid. Als wij de planeet niet redden zal niemand het doen." Door het Belgische dagblad *De Standaard* aangeduid als 'verfrissend ecomodernisme'.

Maar hoe verfrissend is dit ecomodernisme van Boudry? Bij nadere beschouwing is het 'oude wijn in nieuwe zakken'. Want opvallend is hoezeer de argumentatie van Boudry lijkt op die in het rapport 'Alleen Eén Aarde' uitgebracht voor de United Nations Conference on the Environment in Stockholm in 1972. 'Alleen één aarde' ziet mogelijkheden tot een 'aanhoudende economische groei'. Met precies dezelfde argumenten als Boudry: de Groene Revolutie in de landbouw, het prijsmechanisme waarin schaarste aanzet is tot innovatie als 'de smeeroilie van elke vrijemarkteconomie' (de 'onzichtbare hand' van Adam Smith), en het vermogen van de industriële samenleving 'meer te doen met minder' door de natuurwetenschap. Voor Boudry is de hele geschiedenis van de mensheid, met elke energietransitie, eigenlijk één uitgesponnen verhaal van 'meer doen met minder'. Met kernenergie, splijting van een atoomkern als de ultieme, overtreffende trap van 'meer doen met minder', van de ont koppeling van welvaart en natuur. In het rapport 'Alleen Eén Aarde' al aangeduid als de daad van Prometheus, het 'stelen van het vuur van de goden' als enig alternatief om te voldoen aan de groeiende menselijke behoeften. Hoezo 'verfrissend ecomodernisme'? Boudry is een exponent van wat de Club van Rome in 1972 al aanduidde als 'de groeibelofte' en het 'technologisch optimisme': De 'ingeburgerde mythe van onze samenleving' die tot leidend beginsel van onze cultuur is geworden dat voortzetting van de huidige groeipatronen tot een meer gelijke welvaartsverdeling zal leiden en dat technologische doorbraken voor onbepaalde tijd de natuurlijke bovengrenzen zullen blijven verhogen.

Radicale veranderingen in door eeuwen van groei diep in ons cultuur- en waardenpatroon verankerde sociale en economische structuren

zijn, aldus de Club van Rome in 1972, noodzakelijk om een 'harmonieuze toestand van mondiaal economisch, sociaal en ecologisch evenwicht binnen zelfopgelegde grenzen' te creëren. Ook de Club van Rome kan naar eigen zeggen geen antwoord bieden op de vraag 'hoe dit zeker geïdealiseerde beeld' eruit zal zien. En merkt op dat het concept van een mondiaal economisch, sociaal en ecologisch evenwicht wellicht gemakkelijk te begrijpen lijkt, maar dat de realiteit hiervan zover buiten onze ervaring ligt dat hiervoor 'een Copernicaanse omwenteling van de geest' nodig is. Maar deze toestand van evenwicht behoeft geen stilstand of bevroren van de bestaande situatie te zijn, maar kan binnen ecologische randvoorwaarden dynamisch van karakter kan zijn. Immers elke menselijke activiteit die deze ecologische grenzen niet aantast kan onbeperkt blijven groeien. Ook een dergelijke samenleving in evenwicht zal niet vrij zijn van spanningen. Maar het ontstaan van een samenleving die vernieuwing en technologische ontwikkeling bevordert, die gebaseerd is op rechtvaardigheid en gelijkheid en bevrijd van honger en armoede, is volgens de Club van Rome waarschijnlijker in een toestand van wereldomvattend evenwicht dan in een periode van groei. Alle inspanningen die momenteel verricht worden om de problemen die deze groei met zich meebrengt, te bestrijden, kunnen dan gericht worden op een prettiger leefomgeving en meer vrije tijd voor menselijke zelfontplooiing. Een gelijklopend ideaal wordt verwoord, door het eveneens in 1972 uitgebrachte 'Een blauwdruk voor overleving' (*The Ecologist*): "Het is onze taak om een samenleving te creëren die duurzaam is en die haar leden zoveel mogelijk voldoening geeft, Zo'n samenleving zou per definitie niet afhankelijk zijn van expansie maar van stabiliteit. Dat betekent niet dat het stil zou staan – het zou zich zelfs meer variatie

kunnen veroorloven dan de huidige uniformiteit die wordt opgelegd door het streven naar technologische efficiëntie. Wij geloven dat de stabiele samenleving (..) naast het verwijderen van het zwaard van Damocles dat over het hoofd van toekomstige generaties hangt, veel waarschijnlijker is dan de huidige om de vrede en vervulling te brengen die tot nu toe helaas als utopisch beschouwd wordt."

Maar volgens Boudry moeten we geen hoop vestigen op utopische denkbeelden waar profeten al vijftig jaar van dromen, zonder enig succes: "Niet de techno-optimisten maar de klassieke ecologen geloven in sprookjes." (De Morgen, 2021) Hij verwijst naar Charles Mann, die een onderscheid maakt tussen 'profeten' die geloven dat we met onze drang naar economische groei ecologische grenzen overschrijden en dus moeten inbinden, en 'tovenaars' die met technologie groei willen realiseren die niet ten koste gaat van de planeet. ('De Toveraar en de Profeet: Twee grondleggers en hun concurrerende ideeën over een leefbare toekomst op onze planeet', 2018) Mann wil geen kant kiezen waar het gaat om profeten of tovenaars, omdat beiden over sterke argumenten beschikken. Maar volgens Boudry mag de mens best hoogmoediger zijn. "Of we lossen het klimaatprobleem op met technologie, of we lossen we het niet op." De profeten hebben, zo stelt hij, één grondstof over het hoofd gezien die onuitputtelijk is, namelijk het menselijk vernuft. "Telkens wist de mens zijn hachje te redden met slimme oplossingen die de regels van het spel veranderen." Boudry maakt daarbij een onderscheid tussen doemdenken en utopisch denken. Eigenlijk geen onderscheid, want beiden komen op hetzelfde uit: "Een doemdenker is er rotsvast van overtuigd dat de wereld naar de knoppen gaat als we niet naar hem luisteren en onverwijd het

roer radicaal omgooien. Doemdenken kun je zien als het spiegelbeeld van utopisch denken, en het is gevaarlijk om dezelfde reden. Wie gelooft dat het paradijs aan de horizon lonkt, heeft een rationeel motief om alles en iedereen uit de weg te ruimen die dat einddoel hindert. Daarom effent utopisch denken vaak de weg voor totalitarisme. (...) Bij doemdenken lonkt niet de perfecte wereld aan de horizon, maar de alles verzengende catastrofe. Doemdenken en utopisch denken zijn allebei casinospelen met een oneindig hoge inzet." Maar de vraag is of Boudry, als 'technologisch optimist' niet evenzeer een utopisch denker is, behorend tot wat Mann de stroming van het 'Cornucopianisme' noemt, verwijzend naar 'de hoorn des overvloeds' in de Griekse mythologie. Waarbij Cornucopianen (de tovenaars) te boek staan als 'boomsters' en hun filosofische opposenten (de profeten) als 'doomsters'.

Of utopisch denken vaak de weg effent naar totalitarisme is inzet geweest van een controverse tussen de Nederlandse filosofen Ton Lemaire en Hans Achterhuis. Ton Lemaire schrijft in zijn essay 'Een nieuwe aarde. Utopie en ecologie' in 1988: "Ik stel mij een wereld voor, waarin een radicale decentralisatie heeft plaatsgevonden en waarin de kleinschalige nederzettingen, voorzien van grote tuinen, omgeven zijn door uitgebreide wildernissen. Natuurlijk, deze 'ecotopia' bestaat voorsnog in mijn verbeelding, zij is inderdaad een 'utopia': een nergensland. Maar niettemin lijkt het me noodzakelijk deze utopie te stellen tegenover de waanzin van deze wereld, om te durven beweren, in flagrante tegenstelling tot wat onze gewoontelijke praktijken zijn, dat een eenvoudig en sober leven nodig zou zijn, dicht bij de aarde. Onze planeet aarde is nog jong genoeg om steeds opnieuw groen te worden en zelfs woestijnen en littekens die door de mens zijn

gemaakt weer met leven te bedekken." Lemaire is van mening dat onze moderne technologische maatschappij zelf de belichaming van een belangrijk utopisch element in de moderne tijd is. Namelijk de sinds de Renaissance en de Verlichting heersende idee van de beheersing van de natuur door de techniek en de rationalisering van de samenleving. Maar deze beheersing en rationalisering hebben onvoorziene gevolgen gehad, met de milieucrisis als belangrijkste. Daarom hebben we volgens Lemaire een ecologische utopie nodig als anti-utopie tegenover de ideeën van de Renaissance en Verlichting en de scientistische en technologische utopieën van de twintigste eeuw. "Als een utopie naar het fraaie woord van Lemartine een 'premature waarheid' genoemd kan worden, dan schijnt het utopisch gehalte van het ecologisme me zo'n waarheid te vertegenwoordigen: een ecologische waarheid die de heersende economisch en technologische waarheid confronteert met haar verwaarloosde en onderdrukte dimensie."

Verklaard tegenstander van utopisch denken is Hans Achterhuis. Achterhuis is het eens met Lemaire dat de moderne technologisch maatschappij zelf de belichaming van een utopisch element in de moderne tijd is. Maar hij is het niet eens met Lemaire dat de milieucrisis een onvoorziene gevolg is. "Juist in de relatie van de mens tot de natuur is eruit gekomen wat er aan 'utopie' in het verleden ingestopt is" (H. Achterhuis, Het rijk van de schaarste. Van Thomas Hobbes tot Michel Foucault, 1988). Niet dat de vernietiging van het milieu in het verleden geheel voorzien werd. Maar dat wij onze maatschappij zo hebben ingericht en de natuur op zo'n wijze te lijf zijn gegaan, dat we de schaarste geconstrueerd hebben. Juist de vroege protesten tegen de moderne omgang met de natuur laten volgens Achterhuis zien dat

"onze cultuur in grote lijnen, ook in haar houding ten opzichte van de natuur, bewust de weg van schaarste ingeslagen is". Het is de angst voor de schaarste die een volgens Achterhuis heel ander licht werpt op groei en vooruitgang. "Juist de, diep weggedrongen, negatieve gevoelens die schuilgaan achter groei, expansie en vooruitgang maken het bijkans onmogelijk te stoppen, grenzen te stellen. Als postmoderne mensen hollen we tegenwoordig niet meer vooruit door de donkere tunnel van de schaarste omdat wij geloven dat aan de uitgang een stralende toekomst wacht. Nee, het is vooral de angst die ons als individu en maatschappij voortdrijft. 'Stilstand is achteruitgang', zeggen we tegen elkaar en we blijven voortrollen. De tunnel wordt steeds dieper, de schaarste grijnst ons vooral tegemoet vanuit de natuur, die we verteren en vernietigen, maar omdraaien, een andere richting inslaan lijkt nauwelijks mogelijk." Dat klinkt als doemdenken, zo stelt hij, en hij erkent dat een duurzame samenleving radicaal de tegenovergestelde weg zou moeten bewandelen als de huidige. Maar het lijkt hem zeer de vraag of de huidige politiek en economie hiervoor het instrumentarium kunnen bieden (H. Achterhuis, De leugen van de duurzaamheid, in: Op zoek naar een ecologische cultuur. Milieufilosofie in de jaren negentig, Wim Zweers (red), 1991).

Toch is dit voor Achterhuis geen reden om zich te bekennen tot de utopie. Met het oog op de komende eeuwwisseling waarschuwt Achterhuis in zijn De erfenis van de Utopie (1988) voor het opnieuw de kop opsteken van de utopische blindheid: "Het gevaar bestaat dat het nakende jaar 2000 bij veel individuen en groepen opnieuw een utopische blindheid gaat veroorzaken. De les van onze bloedige eeuw van de utopie lijkt nog niet geleerd, de slachtoffers ervan zouden dan voor niet gevallen

zijn. Want, zo stelt Achterhuis in 1994, "in elke utopie sluimert een nachtmerrie" (H. Achterhuis, In elke utopie sluimert een nachtmerrie, de Volkskrant, 2 april 1994). Dit geldt ook voor ecologische utopieën. Een ecotopia is volgens Achterhuis een tegenstelling in zichzelf, omdat alle utopieën tot dusver in het teken staan van zo volledig mogelijke beheersing van de natuur door de cultuur. In het gevecht om een schonere aarde ziet Achterhuis deze utopische traditie met haar nadruk op maakbaarheid en beheersbaarheid daarom vooral een obstakel. De nachtmerrie die hij ziet sluimeren is de dreiging van een 'groene Leviathan' van Thomas Hobbes (1588-1679) die om de schaarste – de oorlog van allen tegen allen - te reguleren een totalitaire samenleving, de Leviathan, wil vestigen. De sluimerende nachtmerrie van een ecocratie of ecodictatuur. "Ook deze oplossing voor het schaarstevraagstuk wordt tegenwoordig door veel sombere milieudenkers weer ten tonele gevoerd. De groene Leviathan, en dan nog liefst op wereldschaal wordt akelig vaak gesuggereerd in ecologische geschriften als oplossing voor onze milieuproblemen." (H. Achterhuis, Op zoek naar ecotopia, in: Natuur en cultuur. Beschouwingen op het raakvlak van antropologie en filosofie, R. Corbey en P. van der Grijp (red.), 1990).

Decennia later heeft Lemaire decennia later nog steeds dezelfde utopie voor ogen: "De aarde zou niet langer worden geplunderd en mishandeld zoals nu maar beschermd en beheerd als onze enige woonplaats, als een kostbare tuin" (T. Lemaire, De val van Prometheus. Over de keerzijde van de vooruitgang, 2010). Ook in De val van Prometheus ziet Lemaire in dat zijn model van een alternatieve ideale cultuur, gekenmerkt door kleinschaligheid, vrijwillige behoeftebeperking en een aardse spiritualiteit, utopische trekken vertoont. Maar nog altijd

vindt hij het van belang om een utopisch bewustzijn levend te houden bij het nemen van een kritische afstand ten opzichte van de bestaande situatie. "Op zichzelf is dit namelijk al een vorm van verzet tegen de geest van de tijd, die zich immers graag presenteert als het einde van de utopie, en trouwens ook van alle ideologie en zelfs van de geschiedenis. Maar alle drie aangekondigde 'eindes' verdenk ik van een ideologische bijgedachte of in ieder geval functie: dat ze het bestaande, heersende maatschappelijke en economische bestel presenteren als het enige dat levensvatbaar is, de ware belichaming van vooruitgang en moderniteit." Lemaire erkent dat een zeker wantrouwen tegenover utopieën en vooral de pogingen ze daadwerkelijk en planmatig te realiseren gerechtvaardigd is. Want Lemaire geeft Achterhuis gelijk als hij stelt dat de geschiedenis heeft geleerd dat er een intrinsiek verband bestaat tussen utopie en geweld. "Maar zoals zo vaak gebeurt, heeft men met het badwater ook het kind weggegooid. Letterlijke toepassing van enige utopische blauwdruk is inderdaad levensgevaarlijk, maar daarmee hoeft de utopische verbeelding als zodanig niet te verdwijnen. Die stelt ons in staat om enige speelruimte te nemen ten opzichte van de mainstream, alert te zijn op de misschien geblokkeerde of verdrongen mogelijkheden en alternatieven, met een andere, frisse blik te kijken naar de heersende en gewende omstandigheden en verhoudingen. Dan zou kunnen blijken dat wat beschouwd wordt als rationeel en onvermijdelijk, als efficiënt en voordelig eigenlijk de georganiseerde waanzin is, de heerschappij van het rijk Absurdistan."

Opmerkelijk genoeg maakt Achterhuis later een ommezwaai, ingegeven door met name de beweging van de andersglobalisten. Daar waar hij in *De erfenis van de utopie* (1998)

nog concludeert dat het tijdperk van de grote utopieën ten einde gekomen is, erkent hij in *Utopie* (2006) dat de utopische traditie nog steeds springlevend is. "En ook al koste het mij aanvankelijk de nodige moeite, ik was gedwongen mijn critici gelijk te geven. Ook in de eenentwintigste eeuw zal de utopische inspiratie ongetwijfeld actueel blijven." Achterhuis wijst op de kritische functie die de utopie in het Westerse verleden altijd met kracht heeft vervuld. Maar dat de andersglobalisten met hun utopische voorstellen op moeten boksen tegen de negatieve erfenis van de sociale 'gerealiseerde utopieën' die mensen in een keurslijf geperst hebben en rampzalige mislukkingen bleken te zijn. Maar, zo vraagt hij zich af, kunnen utopisten hiervan leren? En kunnen utopieën ontworpen worden die juist veelvormig zijn: "Zelfs de felste tegenstanders van de utopie zullen het belang van deze kritische functie ervan niet ontkennen. Zij zullen waarschijnlijk graag willen toegeven dat de schildering van een betere, zelfs van een ideale samenleving, in het verleden veel kritische bewegingen heeft voortgebracht die gezorgd hebben voor veel maatschappelijke verbeteringen. Maar, zullen zij aanvoeren, het vasthouden aan de starre blauwdruk van een utopie heeft deze in veel gevallen ook in een dystopie doen omslaan. Laten we er ons daarom niet meer aan wagen, het is gewoon te gevaarlijk om utopieën te ontwerpen. Is dat zo? Zouden utopisten hier niet van het verleden kunnen leren? Zou er geen utopie ontworpen kunnen worden die geen eenvormigheid heeft waardoor afwijkenden buitengesloten worden, maar waarin verschillen tot hun recht kunnen komen?" En misschien moeten we, zo vervolgt hij, zelfs verschillende utopieën tegelijk ontwerpen. Zoals gebeurt in scenariostudies van overheden en bedrijven. Juist in deze scenariobouw hebben we 'de utopische verbeelding nodig om ons

via concrete voorbeelden en verhalen te laten voelen hoe de meest gewenste toekomst eruit zou kunnen zien'. Het utopisch verhaal kan, zo stelt Achterhuis, bezieling verschaffen: "We zullen daarom ook altijd verhalen nodig hebben om de toekomst te verkennen. Deze zullen als het goed is minder dwingend zijn dan veel klassieke utopieën, maar ze zullen ongetwijfeld de utopische verbeelding en 'het principe hoop' levend houden, ook in de eenentwintigste eeuw." Verwijzend naar *Das Prinzip Hoffnung* (1967) van Ernst Bloch, volgens welke de mensheid vanaf haar ontstaan steeds heeft gedroomd over een beter leven.

Belangrijk in zijn ommezwaai is de vraag die Achterhuis zich naar aanleiding van de kredietcrisis stelt in zijn *'De utopie van de vrije markt'* (2011) of er naast technische en socialistische utopieën niet ook een kapitalistische utopie bestaat. Of het neoliberale kapitalisme niet evengoed gedragen wordt door een diepe utopische inspiratie. En die bestaat, en ook deze utopie is in haar tegendeel, een dystopie, omgeslagen. Zo blijkt uit de kredietcrisis. "Die kredietcrisis vormt voor mij nu de beslissende aanleiding om de kapitalistische utopie in haar neoliberale vorm aan de orde te stellen." In *'De utopie van de vrije markt'* (2011) neemt Achterhuis het zichzelf kwalijk dat het zo lang duurde voordat hij zag dat het neoliberalisme een utopie was. "Wat ik theoretisch heel goed wist, maar in de praktijk niet goed doorhad, was dat elke ideologie zichzelf als een onontkoombare en natuurlijke visie op de werkelijkheid presenteert. Daardoor blijft ze goeddeels onzichtbaar. Zij is de bril die bijna iedereen draagt. (...) Na de ondergang van de communistische utopie in 1989 leek het wel alsof wij, zoals Fukuyama dat hegeliaans heeft uitgedrukt, het einde van de geschiedenis hadden bereikt. Het kapitalisme had definitief

overwonnen." Ter gelegenheid van het feit dat Thomas More's *Utopia* 500 jaar geleden in Leuven uitgebracht werd (*The Future is More. 500 jaar Utopia*) schrijft Achterhuis *'Koning van Utopia. Nieuw licht op het utopisch denken'* (2016). Nog steeds is voor Achterhuis de grote utopie uit den boze. Maar zonder kleinere utopische ideeën en experimenten dreigt de kapitalistische utopie ons te verlammen. "Mag de kritiek op de kapitalistische utopie zelf een utopisch gehalte hebben? Ik beantwoord deze vraag nu volmondig met ja. Als je het mij vraagt, is dat utopisch geladen tegenwicht zelfs hoogstnoodzakelijk. Onze tijd vraagt erom dat we de als een vanzelfsprekendheid beschouwde gestolde kapitalistische utopie openbreken met (tegen)utopieën."

De controverse tussen Lemaire en Achterhuis is in feite het thema van het al in 1936 gepubliceerde *'Ideology and Utopia'* van Karl Mannheim. Mannheim ziet ideologieën en utopieën als twee vormen van 'incongruent', de bestaande maatschappelijke orde overstijgend bewustzijn, tegenover 'congruent' bewustzijn, dat kenmerkend is voor deze maatschappelijke orde. Ideologisch denken blijft volgens Mannheim echter binnen en legitimeert de bestaande maatschappelijke orde, doordat de transcendentie ideeën daarin geïntegreerd worden en daarmee krachteloos gemaakt worden. Daartegenover doorbreekt het utopisch denken, wanneer het in handelen wordt omgezet, deze maatschappelijke orde. Beide vormen daarmee, aldus Mannheim, twee conflicterende tendensen in de moderne wereld. Mannheim pleit voor het ontmaskeren van ideologieën en tegelijk openhouden van de utopische horizon in het menselijk denken, in naam van de menselijke ontwikkeling en vanuit de noodzaak van een imperatief om de mensheid voort te drijven: "Het verdwijnen van

de utopie brengt een toestand teweeg waarin de mens zelf niet meer dan een ding wordt. We zouden dan geconfronteerd worden met de grootst denkbare paradox, namelijk dat de mens, die de hoogste graad van rationele beheersing van het bestaan heeft bereikt, zonder idealen wordt achtergelaten, slechts een schepsel van impulsen wordt. Dus na een lange moeizame, maar heroïsche ontwikkeling, juist in de hoogste staat van bewustzijn, wanneer de geschiedenis ophoudt een blind lot te zijn en meer en meer een eigen schepping van de mens wordt, met het opgeven van utopieën, zou de mens zijn wil verliezen om vorm te geven aan de geschiedenis en daarmee het vermogen om deze te begrijpen."

Ter gelegenheid van het feit dat Thomas More's Utopia 500 jaar geleden in Leuven uitgebracht werd wordt het jubileumboek 'Andersland' (2016) uitgebracht. Hierin stelt Thomas Decreus dat de utopie of beter het utopisch verlangen van gevaar tot noodzaak is geworden: "Het moge duidelijk zijn: het gebrek aan utopie of utopisch verlangen is al even gevaarlijk als het rotsvaste, blinde geloof in de realisering ervan. En misschien verklaart dat wel waarom we opnieuw belangstelling voor de utopie tonen: we voelen simpelweg aan dat we die meer dan ooit nodig hebben. Niet zozeer om de wereld te verbeteren als wel om die te redden. Moeten we dan terug naar de utopie van More? Of die van Marx? Nee, niet per se. De utopieën die zij ontwierpen, waren producten van hun tijd. Ze horen thuis in een heel specifieke utopische verbeelding, die niet langer de onze is. Visionaire ideeën over de volmaakte, harmonieuze samenleving of het einde van de geschiedenis zijn simpelweg niet meer geloofwaardig. Dan kunnen we beter inzetten op een reanimatie van het utopisch verlangen – het verlangen naar een samenleving die

anders en beter is, maar ook en misschien wel de overtuiging dat we echt in staat zijn zo'n andere, betere samenleving te creëren. Een alomvattende theorie of blauwdruk hebben we daarvoor niet nodig."

INTERMEZZO: GRONDHOUDINGEN

Waar Lemaire en Achterhuis elkaar vinden is in hun afwijzing van Fukuyama's 'The End of History and the Last Man' (1992). Fukuyama werd beroemd met zijn stelling dat, met de val van de Berlijnse muur, de liberale democratie het historische ideologische pleit heeft beslecht: "Waar we getuige van zijn is niet enkel het einde van de Koude Oorlog, of het passeren van een bepaalde periode van de post-oorlogse geschiedenis, maar het einde van de geschiedenis als zodanig, het eindpunt van de ideologische evolutie van de mensheid en de universalisering van de Westerse liberale democratie als de finale vorm van bestuur." Het is volgens Achterhuis niet te hopen dat Fukuyama gelijk heeft, want het door Fukuyama geproclameerde ideologische 'einde van de geschiedenis' zou wel eens samen kunnen vullen met het 'einde van de natuur'. "Als Fukuyama gelijk krijgt met zijn stelling over de overwinning van de liberale ideologie ziet het er somber uit voor deze natuur. Want juist de geboorte van deze ideologie is nauw verbonden met de omslag van de menselijke houding ten opzichte van de natuur in de moderniteit, waarvan onze huidige milieucrisis een uitvloeisel is." (H. Achterhuis, Liberale ideologie is gebaseerd op angst voor de schaarste, Volkskrant, 24 maart 1992)

Boudry is het daar niet mee eens. Hij bevindt zich duidelijk in het kamp van Fukuyama. Volgens Boudry is de strijd tegen de klimaatopwarming besmet geraakt met politieke ideologische dogma's van klimaatactivisten die doortastende oplossingen in de weg staan. Zelfs het verzet onder klimaatsceptici vergroot hebben door het

antikapitalistische karakter van deze dogma's, waardoor klimaatsceptici de klimaatopwarming als een links complot zijn gaan zien. Boudry noemt het een 'ideologische besmetting van wetenschap' – 'een vorm van een ideologisch gedreven wetenschapsontkenning die even erg als klimaatontkenning is'. Ingegeven door de wens van klimaatactivisten te komen tot een allomvattende systeemverandering, de omverwerping van het kapitalisme, die volgens Boudry geen enkele kans op slagen heeft bij een democratische meerderheid. Het klimaat is enkel de spreekwoordelijke stok om een hond, het kapitalisme, te slaan. "De oplossing voor het klimaatprobleem zal komen van menselijk vernuft en van technologie, niet een of andere vorm van spirituele ontwakening, ontgroei- of radicale systeemverandering zoals de omverwerping van het kapitalisme." Boudry vraagt zich af of - stel dat buitenaardse wezens ons zouden bezoeken en ons een deus ex machina zouden schenken die ons klimaatprobleem in één klap zou oplossen – klimaatactivisten daar eigenlijk blij mee zouden zijn. Hij verdenkt ze ervan dat ze stiekem toch een beetje ontgoocheld zouden zijn omdat iemand hun favoriete breekijzer zou hebben afgenomen om het verfoeide kapitalisme kapot te maken.

Ook hier is het interessant om terug te gaan naar het rapport Alleen Eén Aarde uit 1972. Zoals gezegd vinden we in dit rapport in eerste instantie nog een soort ecocentrische grondhouding vanuit het besef dat de uiteindelijke betekenis van de wildernis ligt in het de mensheid in haar aanmatigende zelfvertrouwen te herinneren aan 'de waarden die hij in zijn eigen verbeelding

en geest onderdrukt': "En dit is misschien de uiteindelijke betekenis van de wildernis en haar behoud – om een steeds meer geürbaniseerde mensheid te herinneren aan de broosheid en kwetsbaarheid van alle levende soorten – van bomen en planten, van grote en kleine dieren – waarmee de mens zijn verpieterde planeet moet delen. Als hij leert om hun onderlinge afhankelijkheid en broosheid, hun verscheidenheid en complexiteit te zien, denkt hij er misschien aan dat hij ook deel uitmaakt van dit ene web en dat hij, als hij de biologische ritmen en behoeften van het natuurlijk universum te zeer verstoort, er misschien achter komt dat hij de essentiële bron van zijn eigen wezen heeft vernietigd. Dit is misschien een te harde les voor hem om te leren. Het is niet erg waarschijnlijk dat deze les hem bereikt te midden van de eeuwige gejaagdheid en het lawaai van zijn eigen woonplaats en uitvindingen. Maar als hij ergens in zijn samenleving, een plaats openlaat voor stilte, constateert hij misschien dat de wildernis een grote leermeester is voor het soort bescheidenheid waaraan de mens het meest behoefte heeft als zijn menselijke orde wil blijven bestaan." Maar tegelijk roept het rapport ook twijfels op in hoeverre een dergelijke ecocentrische grondhouding mogelijk en zelfs wenselijk is. En dat, opmerkelijk genoeg, door te verwijzen naar *Walden, or Life in the Woods* (1895) van Thoreau. Het rapport merkt op dat één van de grootste problemen waar de stadsbewoners mee worden geconfronteerd als zij ontspanning gaan zoeken in de onbedorven natuur, het aantal andere stadsbewoners is dat hetzelfde doet. "En wanneer zulke invasies eenmaal beginnen, wanneer er zich eenmaal friettentten verzamelen rond iedere Walden Pond, waar kan de mens dan nog de natuur in haar oorspronkelijke staat vinden? Moeten we dat wel willen? Is een milieubenadering die de eenzaamheid van de enkeling

boven de genoegens van de massa stelt niet onaangenaam beperkt en elitair?"

Walden, or Life in the Woods (1859) van Henry David Thoreau is één van de vroegste protesten tegen de vernietiging en ontluistering van de nog ongerepte 'wilde' natuur door de oprukkende industrieel-kapitalistische maatschappij. Hierin doet Thoreau verslag van zijn 'experiment in elementair en primitief leven' in de bossen rond het meer van Walden bij Concord in Massachusetts. Zijn solitaire verblijf ziet hij als een onderzoek naar de meest elementaire noodzakelijkheden en middelen tot leven en op basis hiervan naar de mogelijkheden van de mens: "Ik ging naar de bossen omdat ik wel overdacht wou leven; om mij tegenover de essentiële feiten van het leven te plaatsen; om te zien of ik niet kon leren wat het te leren had (...) en het terug te brengen tot zijn geringste voorwaarden." *Walden, or Life in the Woods* is een pleidooi voor vrijwillige eenvoud en behoeftebeperking, als de grondslag voor een leven van onafhankelijkheid. Zijn verblijf in de bossen is een zuiveringsproces om het meest oorspronkelijke deel van zichzelf te hervinden. Dit meest oorspronkelijke deel valt samen met 'de Wilde die nog dicht bij Natuur en Waarheid leefde': "De meest woeste tonelen waren mij onverklaarbaar eigen geworden. Ik weet in mezelf een instinct voor het hogere of zoals het genoemd wordt: het geestelijk leven. Maar aan de andere kant heb ik ook een grote primitieve neiging naar het wilde. En ik eerbiedig ze beide. Ik bemin het wilde niet minder dan het goede."

Met zijn intrek in een zelfgebouwde houten hut keert Thoreau de opkomende industrieel-kapitalistische maatschappij de rug toe. Thoreau karakteriseert deze als een 'uiterlijke beschaving', die slechts gericht is op overdaad

en weelde en waar in de mensen vervreemd zijn van hun ware behoeften en de natuur. Hierin gaan 'civilisatie en vuiligheid hand in hand' en zijn de mensen tot 'de werktuigen van hun werktuigen' geworden. Een hoedanigheid die volgens Thoreau in schril contrast staat met het leven van de Noord-Amerikaanse Indianen, 'of welk natuurlijk volk dan ook voor het door contact met de blanken ondermijnd werd'. Dwalend door de bossen herontdekt Thoreau de niet-beheersende en spirituele verhouding van de Indianen tot de natuur. De nog ongerepte wildernis is voor hem 'levende poëzie' en een onuitputtelijke de menselijke grenzen overstijgende kracht die een bron van verfrissing biedt voor de menselijke geest: "Wij hebben het versterkende middel van de wildernis nodig. Nodig om soms door moerassen te waden waar de roerdomp en het waterhoen zich schuilhouden; om het doffe rollen van de snip te horen, de fluisterende zegge te ruiken waar slechts een nog schuwer en eenzamer vogel zijn nest bouwt, en waar de wezel met zijn buik laag over de grond sluipt. Tezelfdertijd dat het ons voornemen is alle dingen ijverig te leren en na te vorsen, verlangen wij dat alle dingen mysterieus blijven; dat land en zee oneindig wild zijn, niet door ons onderzocht en niet door ons gemeten, omdat ze onmeetbaar zijn. Nooit hebben we genoeg natuur." Thoreau voelt zich wonderlijk vrij en deel van de hem omgevende natuur: "Ik werd mij helder bewust van de aanwezigheid van iets verwants rondom mij, zelfs in omgevingen die wij gewoonlijk woest en naargeestig noemen." Ook in zijn latere essay *Walking* (1862) duidt Thoreau de nog niet aan de mens onderworpen wilde natuur aan als een bron van verfrissing voor de menselijke geest en betoogt hij dat 'in wildheid het behoud van de wereld ligt'. Deze opvatting van de ontmoeting met de ongerepte natuur als een spirituele regeneratie voor de menselijke geest is

karakteristiek voor de filosofisch-literaire stroming van het 'transcendentalisme' waar Thoreau deel van uitmaakte. Dit transcendentalisme verwerpt het alles doordringende en commerciële karakter van de modern industrieelkapitalistische maatschappij en stelt de spirituele ontplooiing van het individu centraal. In *Walden* neemt Thoreau de natuur waar door de ogen van een transcendentalist. Voor hem zijn de natuurlijke cycli en verschijnselen metafoor voor het spirituele universum.

Dit transcendentalisme vinden we later terug bij Bill McKibben in *The End of Nature* (1989). Hierin stelt McKibben: "Binnenkort zal Thoreau niet meer worden begrepen. En als het zover is, zal het einde van de natuur – een einde dat begon doordat wij de atmosfeer hebben veranderd, en werd voortgezet door de reacties van de 'planeetbeheerders' en 'genenmanipuleerders' op onze precaire situatie – definitief zijn geworden." In *The End of Nature* wil McKibben een ecocentrische positie innemen, ontleend aan de 'deep ecology' beweging. Deze diepe ecologie ziet McKibben als een essentiële volgende stap in de ontwikkeling van de idee dat de natuur ter wille van zichzelf belangrijk is. De diepe ecologie verwerpt de 'shallow ecology', die het antropocentrische wereldbeeld van de industriële samenleving onderschrijft en de wereld alleen wil hervormen met als doel de mensheid tot een betere 'planeetbeheerder' op te voeden. De oppervlakkige ecologie gaat uit van de noodzaak tot het scheppen van een evenwicht tussen enerzijds voortgezette economische groei en anderzijds het beschermen van het natuurlijk erfgoed voor toekomstige generaties. De oppervlakkige ecologie richt zich uiteindelijk op het menselijk geluk en is daarmee antropocentrisch. Voor de diepe ecologie liggen, aldus McKibben, de problemen echter op een fundamenteeler

vlak en bieden hervormingen geen oplossing zolang het denkbeeld dat de aarde een door de mens te exploiteren hulpbron is niet wordt overwonnen. Met het oog hierop gaat de diepe ecologie uit van de principiële gelijkheid en intrinsieke waarde van alle levensvormen; de, in de woorden van McKibben, zelfs voor de meeste milieuvorvechters 'verbijsterend vreemde biocentrische zienswijze waarin de mens slechts één van de vele soorten op aarde is'.

McKibben heeft naar eigen zeggen belangstelling gekregen voor de extreme positie van de diepe ecologie door de gevolgen van het broeikas-effect. Dit broeikas-effect is een treffender benaming dan degenen die deze term invoerden zich ooit hebben kunnen voorstellen: "Koolzuurgas en al die andere gasen functioneren als het glas van een broeikas – de analogie is treffend. Het is echter meer dan dat. Wij hebben een broeikas gebouwd: we hebben een menselijke schepping gecreëerd waar eens een lieflijke tuin heeft gebloeid." Dit leidt McKibben tot de conclusie dat we in een post-natuurlijke kunstmatige wereld leven. Met het veranderen van het klimaat heeft de mens voor het eerst in haar geschiedenis iedere plaats op aarde een kunstmatig stempel opgedrukt en daarmee 'het einde van de natuur' teweeggebracht. Dit betekent niet het ophouden van de natuurlijke processen, maar wel het einde van 'de idee van de natuur, de afzonderlijke wildernis, een wereld die los staat van die waaraan de mens zich heeft aangepast en waarin hij geboren wordt en sterft'. Door invloed uit te oefenen op alles wat zich op aarde afspeelt hebben we haar gedomesticeerd. McKibben bekritiseert Thoreau in dat hij behoort tot de oppervlakkige ecologie met haar antropocentrische karakter. Maar ook McKibben betreurt het einde van

de natuur vanuit de diepgewortelde menselijke behoefte aan maagdelijke ongerepte oorden en deel uit te maken van iets dat machtiger is dan wijzelf: "We hebben de natuur beroofd van haar zelfstandigheid en dat is voor haar karakter fataal. De onafhankelijkheid van de natuur is haar karakter en zodra dat wegvalt blijft er niets anders over dan wijzelf."

Het is vanuit een instrumentele grondhouding dat McKibben verwacht dat de mensheid zich tweemaal zal stellen tegen de sneller dan ooit veranderende klimatologische omstandigheden als gevolg van het broeikas-effect. Vanuit de overtuiging dat economische groei goed en noodzakelijk is, zullen we deze veranderende klimatologische omstandigheden trotseren om ook in de toekomst de aarde te kunnen blijven exploiteren en onze levensstijl in stand te kunnen houden. Daartoe zullen we technologieën ontwikkelen 'om onze greep op het geheel in zodanige mate te versterken dat er niets – zelfs niet de verminkte natuur die wij onwillekeurig gedurende onze laatste eeuw van vooruitgang hebben gecreëerd – aan onze overheersing zal ontsnappen'. De belangrijkste van deze technologieën is volgens McKibben die van genetische manipulatie en hij schildert een schrikbeeld, een dystopie, van een toekomstig genetisch gemanipuleerde dode wereld zonder verantwoordelijkheidsbesef en zonder morele kern: "Genetische manipulatie is de methode die ons de meeste hoop geeft op mogelijkheden om onze manier van leven en de economische groei te continueren, ondanks het broeikas-effect; (...) het belooft ons een kans op overleven in vrijwel ieder milieu dat we nog zullen creëren. Het belooft ons volledige heerschappij in de toekomst." We zullen volgens McKibben misschien in staat zijn een wereld te creëren die wel in de behoeften van een snelgroeiend aantal mensen met hun leefgewoonten kan

verzien, maar het zal een kunstmatige wereld zijn, een gigantisch ruimteschip. Of, zoals McKibben het op een andere plaats verwoordt: "Als er één ding is waarover nagenoeg alle geslaagde politici ter wereld eens zijn – socialisten, fascisten en kapitalisten – is het wel de overtuiging dat 'economische groei' goed en noodzakelijk is, als de juiste doelstelling van georganiseerde menselijke activiteiten. Maar waar houdt die economische groei op? Ze eindigt bij, of beter gezegd, zij zet zich voort door, de genetisch gemanipuleerde, dode wereld, die de optimisten voorzien."

Met *Walden, or Life in the Woods* gaat Thoreau naar zijn eigen zeggen terug naar 'de dagen van primitief leven' en droomt hij van een toekomstige Gouden Eeuw. Toch kan Thoreau niet beschouwd worden als een primitivist die een 'terug naar de natuur' bepleit. Noch is hij op zoek naar een verloren gegane Gouden Tijd, die volgens de traditie van het primitivisme moeten hebben bestaan in het vroegste stadium van de menselijke geschiedenis. Zijn leven in de natuur is er veeleer op gericht de juiste balans tussen natuur en beschaving, tussen de wilde en geciviliseerde mens in zichzelf te hervinden. Thoreau wil de in de loop der eeuwen verworven voordelen dan ook niet zozeer ontkennen als wel aantonen wat een opoffering deze vergen en het denkbeeld opwerpen van een leven waarin 'wij misschien alle voordelen behouden zonder te lijden onder de nadelen'. Het politieke denken van Thoreau wordt gerekend tot de traditie van het libertair socialisme. Zijn essay *Resistance to Civil Government* (1849) wordt beschouwd als de oorsprong van de idee van 'burgerlijke ongehoorzaamheid', dat het recht van het individu om te handelen overeenkomstig zijn geweten boven het recht van de staat stelt. In *Walden, or Life in the Woods* komen libertair socialisme en een toewenden tot een spiritueel

ervaren natuur samen in een radicale breuk met de opkomende industrieel-kapitalistische maatschappij, waarin de vervreemding van de mens gepaard gaat met de totale ontlustering van de natuur. *Walden, or Life in the Woods* is geen utopie in eigenlijke zin, immers Thoreau's beschrijving van zijn solitaire leven in de natuur bevat geen beeld van een ander soort samenleving. Thoreau heeft zich ook nooit willen aansluiten bij door transcendentalisten opgezette gemeenschappen met een utopische inslag, zoals 'Brook Farm' (1841-1847) van George Ripley en 'Fruitlands' (1843-1844) van Amos Bronson Alcott. Wel houdt Thoreau met *Walden, or Life in the Woods* de industrieel-kapitalistische samenleving van zijn tijd een kritische spiegel voor. Als experiment leert het, aldus Thoreau, dat "als men luchtkastelen heeft gebouwd behoeft dat niet vergeefs te zijn, want ze horen daar. Plaats er alleen de fundamenten onder."

Ook McKibben wil geen utopisch denker zijn. Hij verwerpt de conventionele utopische ideeën, omdat zij in naam van de mensheid – en dus antropocentrisch – zijn uitgedacht ter bevordering van het menselijk geluk. Wat McKibben voor ogen staat is niet een nieuw Utopia te schetsen, maar veeleer een poging om tot een Atopia te komen. Een Atopia, waarin onze verlangens en begeerten niet langer de stuwende krachten achter ons doen en laten zijn en menselijk geluk van secundair belang is. De grondregels van een dergelijk Atopia zijn volgens McKibben eenvoudig genoeg: in plaats van economische groei en ongebreidelde consumptie door eenvoud gekenmerkte materiële behoeften en 'volstaan met genoeg', een drastische herverdeling van de welvaart en kleinere wereldbevolking die een geringer beroep op de natuurlijke hulpbronnen doet. McKibben koestert echter weinig hoop dat de mensheid

zal kiezen voor een nederiger levenswijze in plaats van te leven in een wereld die nog verder vervreemd raakt van de natuur, juist omdat het einde van de natuur al is begonnen en onstuitbaar voortgaat. Het pleidooi voor het behoud van de onafhankelijke natuur zal steeds meer aan overtuigingskracht inboeten met het verloren gaan van de fascinatie met het wonder en de mystiek ervan, nu heel de natuur het onuitwisbare stempel van de mens draagt. McKibben wil zich echter niet bij de finaliteit van zijn argumentatie neerleggen en blijft tegen beter weten in hopen dat er een dag zal komen dat de natuur weer onafhankelijk van de mens functioneert. "Misschien zullen de tienduizend jaar van onze opdringerige, trotse beschaving – voor ons een eeuwigheid, voor de rotsen om ons heen een geeuw – worden gevolgd door tienduizend jaar beschaving in nederigheid, mits wij het besluit nemen voortaan meer over te hebben voor de weldaden van de natuur, en mits we dat besef voor het heilige en wonderbaarlijke ervan, een besef dat de natuurlijke wereld zal beschermen, opnieuw bij onszelf aankweken."

En ook hier is het interessant om terug te gaan naar het rapport *Alleen Eén Aarde* uit 1972. Volgens dit rapport komt de Verenigde Naties Conferentie over het Menselijk Milieu in 1972 in Stockholm op een belangrijk tijdstip, namelijk het laatste stadium van de kolonisatie van de planeet door de mensheid. Nu dit stadium is bereikt is het dringend noodzakelijk dat zij leert deze planeet op een intelligente wijze te beheren. En dan gaat het over grondhoudingen.

In zijn pleidooi voor een ecologisch wereldbeeld, als alternatief voor het 'rationalistisch-mechanistisch-dualistisch verstande moderne wereldbeeld', wijst Wim Zweers op het belang van het nadenken over

grondhoudingen. (W. Zweers, *Participeren aan de natuur. Ontwerp voor een ecologisering van het wereldbeeld*, 1995) Dit belang volgt uit het feit dat de milieucrisis naar de mening van Zweers geen toevallig en vermijdbaar bijverschijnsel van onze maatschappelijke en culturele ontwikkeling is, maar ten nauwste samenhangt met de normen en waarden die met de moderne cultuur verweven zijn. Hieruit volgt dat om deze milieucrisis bij de wortels te kunnen aanpakken, de huidige op een totale beheersing en benutting van de natuur gerichte grondhouding van met name de Westerse cultuur ter discussie gesteld moet worden. In het ecologisch wereldbeeld van Zweers is de fundamentele scheiding tussen mens en natuur die aan deze grondhouding ten grondslag ligt vervangen door een deelhebben van de mens aan de natuur als een essentieel aspect van de menselijke zingeving. Zweers onderscheidt zes grondhoudingen naar gelang de mate waarin het accent wordt gelegd op de intrinsieke waarde van de natuur, als tegenovergesteld aan het louter instrumentele denken:

De 'despoot', die de natuur aan zich onderwerpt en omvormt tot zijn voordeel. Deze grondhouding is terug te vinden in het nog altijd springlevende technologisch optimisme, dat een onbepaald vertrouwen in de mogelijkheden van de technologie paart aan de overtuiging dat er geen grenzen aan de groei zijn. Dit optimisme beheerst nog steeds het standaardmodel van economisch-technische ontwikkeling, materiële groei en vooruitgang. Zweers spreekt in dit verband van de 'mateloosheid' van onze cultuur. Ook de 'verlicht heerser' heerst over de natuur, maar met besef van de afhankelijkheid van de natuur, de eindigheid van haar hulpbronnen en de beperkte draagkracht van ecosystemen. Ook is er het besef van de beperktheid van de technologie. Het blijft hier echter een

instrumentele benadering gericht op het behalen van meer nut en voordeel uit de natuur, wat aangeduid wordt als 'shallow ecology'. Centraal staat het welbegrepen eigenbelang van de mensheid, met inbegrip van toekomstige generaties. Naar de mening van Zweers kunnen het Club van Rome rapport 'Grenzen aan de groei' en het Brundtland rapport 'Onze gezamenlijk Toekomst' als voorbeelden van deze grondhouding genoemd worden. Bij de 'rentmeester' die in opdracht bestuurd en beheerd wordt naar de mening van Zweers een belangrijke grens overschreden. Er is weliswaar nog steeds sprake van een sterke instrumentele gerichtheid, maar er is daarnaast ook aandacht voor de waarde van de natuur in zichzelf. Deze aandacht is echter conservatief en statisch van karakter. De mens moet beheren en behouden; ingrijpend wijzigen is voorbehouden aan God (de christelijke variant) of via de evolutie van de natuur (de wereldlijke variant).

De 'partner' verbindt het dynamische aspect van de 'verlicht heerser' met het idee van de natuur als eigenstandige waarde van de 'rentmeester'. Mens en natuur zijn partners, opgenomen in een dynamisch proces van wederzijdse ontplooiing en interactie. Centrale elementen in dit partnerschap model zijn gelijkwaardigheid en doelgerichtheid.

Bij de 'participant' vormt de natuur een betekenisuniversum waar de mens deel van uit maakt. De mens ontleent aan zijn behoren tot de natuur een betekenis die medebepalend is voor zijn opvatting over de essentie van mens-zijn, zijn zelfbeeld. Deze participatie vereist erkenning van de intrinsieke waarde van de natuur. Het participatiemodel heeft een belangrijke spirituele dimensie, die van 'ecologische spiritualiteit'. Deze grondhouding

heeft volgens Zweers veel te maken met de 'deep ecology' stroming, zonder daar evenwel mee samen te vallen.

De 'Unio Mystica' voert deze spiritualiteit verder in een religieuze ervaring van een transcendente verbondenheid en 'eenheid met de natuur'.

Volgens Zweers kan de grondhouding van 'Unio Mystica' hoogstens als een soort utopie beschouwd worden. Maar hij voegt daar meteen in een voetnoot aan toe: "Maar wat zouden wij zijn zonder utopieën, en dan vooral die waarin gestalte wordt gegeven aan wat wellicht ons diepste verlangen kan zijn, zo men wil de 'eros' die volgens voormodern inzicht uiteindelijk zelfs het hele universum bij elkaar houdt." En in feite leven we naar de mening van Zweers in een utopie, de mechanistische utopie. "In de utopieën uit die tijd vindt men niet alleen, zoals in Bacon's *New Atlantis*, in tal van opzichten vaak griezelig nauwkeurige beschrijvingen van de huidige, althans de recent voorbije situatie (tot en met Fukuyama's 'einde van de geschiedenis', de wetenschap als priesterkaste, het patriarchaat als basis van de samenleving, en de politiek die nog slechts dient tot administratief-bureaucratisch beheer), maar ook, zoals in Campanella's *Zonnestaat*, een beschrijving van hoe het anders had kunnen zijn. Het werkelijkheidsgehalte van de mechanistische utopie staat buiten kijf: dat is voor een groot deel onze huidige situatie. Maar het werkelijkheidsgehalte van de organistische utopie hoeft niet noodzakelijk minder te zijn."

Belangrijk te constateren is dat het Westerse ideaal van 'leven in harmonie met de natuur' en het Taoïstische ideaal van 'de eenheid van natuur en mens' ook twee grondhoudingen weerspiegelen. Waarbij de eerste die van 'verlicht heerser' met een vleugje 'partner' lijkt

te zijn en de tweede meer die van 'participant' met een vleugje 'Unio Mystica'. Beleven we met het Antropoceen het 'einde van de utopie', het 'einde van de geschiedenis' waarin de kapitalistische neoliberale ideologie het 'einde van de ideologie' is? Of zijn er kansen voor een nieuw geologisch tijdvak na het Antropoceen? Een Ecoceen van de eenheid van mens en natuur of zelfs maar een leven in harmonie met de natuur, waarin de hedendaagse antropocentrische kapitalistische utopie – met de klimaatcrisis en de biodiversiteitscrisis verworpen tot een dystopie - opgevolgd wordt door een nieuwe ecocentrische ideologie en bijbehorende utopie? Leggen we ons neer bij de keuze van Ton Lemaire in *De val van Prometheus*, om niet te vervallen in utopisme of naïef optimisme en evenmin in fatalisme of cynisme 'indien nodig een leven lang dissident te blijven in Absurdistan' om de hoop op een harmonieuze samenleving levend te houden. Of putten we hoop uit ons vermogen utopisch te denken. In de woorden van Zweers in zijn 'Participeren aan de natuur. Ontwerp voor een ecologisering van het wereldbeeld' (1995): "Utopie? Misschien, maar zonder utopisch denken verzandt elke cultuur in een geestloze machinerie die in het beste geval alleen nog maar zichzelf in stand weet te houden (en zeker niet zoiets dynamisch als Natuur). Het werkelijke gevaar van utopisch denken is dat het ontaardt in messianisme, niet dat het irreëel zou zijn; in de geschiedenis is weinig zo waarschijnlijk als dat wat er vervolgens gebeurt." Na de val van de communistische utopie met de val van de Berlijnse muur moet toch ook de val van de kapitalistische Prometheus, evenzeer een utopie, mogelijk zijn?

FINALE: HET KUNMING-MONTREAL KADER VOOR BIODIVERSITEIT

En dan is er van 7 tot 19 december 2022 in Montreal (Canada) eindelijk het 2e deel van de COP 15 van de Verenigde Naties over biodiversiteit: 'Ecologische Beschaving - bouwen aan een gedeelde toekomst voor al het leven op aarde'. Onder Chinees voorzitterschap. Met de intentie een akkoord te sluiten voor biodiversiteit analoog aan het Akkoord van Parijs voor klimaat dat eind 2015 gesloten werd op de COP 21. Resultierend in het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit (Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework). Een vredesakkoord. Want, "Wat de biodiversiteit betreft, zijn we in oorlog met de natuur. We moeten vrede sluiten met de natuur. Omdat de natuur alles op aarde in stand houdt.", aldus directeur van het United Nations Environmental Programme (UNEP) Inger Andersen. Het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit voor biodiversiteit wordt wereldwijd als een historische gebeurtenis gezien. Maar is dat zo?

Voorafgaand is er van 6 tot 20 november 2022 de COP 27 'Leveren voor mens en planeet' in Sharm el-Sheikh in Egypte. Een klimaatop waar klimaatactivisten worden geweerd en verbannen naar een uithoekje in de woestijn, en die vooral in het teken staat van de mensenrechtenschendingen in Egypte. De lijst van geaccrediteerden bevat geen enkele mensenrechtenorganisatie. Maar wel honderden lobbyisten van de fossiele industrie. Cynisch wordt het als het resulterende 'Sharm el-Sheikh Implementation Plan' stelt dat wanneer partijen zich tegen klimaatverandering teweerstellen, deze partijen dit moeten doen met het in oenschouw nemen van de mensenrechten,

en het recht op een schoon, gezond en duurzaam milieu. Waarvoor je blijkbaar niet mag demonstreren tijdens de COP 27.

Volgens het Verenigde Naties kaderverdrag inzake klimaatverandering uit 1992 (UNFCCC) is elk land verdrag gebonden om 'gevaarlijke klimaatverandering' te vermijden. Bij de COP 26 hadden landen in het Glasgow Klimaat Akkoord beloofd hun nationale klimaatplannen (NCD's – Nationally Determined Contributions) in de aanloop naar de COP 27 te opwaarderen. Om binnen het Akkoord van Parijs van 2015 te blijven, waar landen zich verplicht hebben om de wereldwijde temperatuurstijging 'minder dan 2 graden Celsius boven het pre-industriële niveau te houden' en pogingen te doen deze opwarming te beperken tot 1,5 graden Celsius opwarming'. Ook in 2015 in Parijs gevierd als een historische gebeurtenis. In het Glasgow Akkoord was afgesproken dat landen zich meer zouden moeten verbinden aan de doelstelling van maximaal 1,5 graden Celsius. Maar aan de vooravond van COP 27 constateert de Verenigde Naties dat slechts 24 van de 194 landen hun klimaatplannen ook daadwerkelijk hebben opgewaarderd. In het Glasgow Klimaat Akkoord was afgesproken om 'steenkolenergie en inefficiënte subsidies voor fossiele brandstoffen' uit te faseren. Hoewel dit zwakker geformuleerd was dan een eerder voorstel om alle subsidies voor kolenenergie en fossiele brandstoffen af te bouwen, was dit de eerste vermelding van fossiele brandstoffen in een COP-tekst. Maar een voorstel van India in de COP 27 om in te stemmen met het uifaseren van alle fossiele brandstoffen werd geblokkeerd door een

coalitie van fossiele brandstof producerende landen onder leiding van – wie anders - China en Saoedi-Arabië. Een poging van de Europese Unie om tegen 2025 de maximale uitstoot van broeikasgassen te bereiken, werd ook geweigerd. Volgend jaar wordt de COP 27 – of all places - in oliestaat Dubai georganiseerd. Alok Sharma, voorzitter van COP26, betreurt dat COP 27 een strijd was om zelfs maar landen zover te krijgen dat ze zich opnieuw zouden committeren aan een belangrijk principe van het Glasgow Climate Pact - een oproep aan alle partijen om hun plannen om 'te herzien en te versterken' om uitstoot te verminderen. "Ik zei in Glasgow dat de polsslag van 1,5 graden zwak was", zei hij tijdens de afsluitende plenaire sessie van COP27. "Helaas blijft het op levensondersteuning (life support)."

De COP27 dreigde op een totale mislukking uit te lopen, maar op het allerlaatste moment is er overeenstemming over een in te stellen klimaatschadefonds. Een 'loss and damage fund', dat de schade moet vergoeden die arme landen lijden als gevolg van de klimaatcrisis waar zij niet of nauwelijks verantwoordelijk voor zijn. En ook dit klimaatschadefonds wordt door ontwikkelingslanden en de eilandstaten gevierd als een historische overeenkomst, als eindelijk klimaatrechtvaardigheid (climate justice). "Dit is hoe een 30 jaar oude reis eindelijk, hopelijk, vandaag zijn vruchten afwierp", aldus Sherry Rehman, klimaatminister van Pakistan, dat kampte met hevige overstromingen die een derde van Pakistan onder water zette. Maar omdat COP 27 verder geen enkele meer ambitieuze doelstellingen heeft opgeleverd dreigt dit klimaatschadefonds volgens het Wereld Natuur Fonds een 'doemsdagfonds' te worden, een fonds voor het einde van de wereld.

Dit klimaatschadefonds was niet zozeer een verdienste van het Egyptische voorzitterschap, dat zich wilde profileren in het Afrikaanse continent, maar van Duitsland en Chili. En het is ook maar de vraag is of dit klimaatschadefonds niet een Pyrrus-overwinning is. Het is immers één ding een fonds in het leven te roepen, en een ander ding om het te vullen. En daarover zijn geen afspraken gemaakt. Dat moet de komende jaren uitonderhandeld worden. En dat roept herinneringen op. Want in 2009 was op de COP 15 in het Kopenhagen Akkoord (Denemarken) afgesproken dat in de periode 20-2013 de ontwikkelde landen 30 miljard USD uit zouden trekken voor een 'fast start' financiering, die in 2020 tot 100 miljard USD structurele financiering per jaar uitgegroeid zou moeten zijn voor arme landen om de klimaattransitie te kunnen maken. Er werd een 'Copenhagen Green Climate Fund' opgericht en een 'High Level Panel' om de financieringsbronnen onderzoeken. Maar dit alles is een lege belofte gebleken, en waarom zou het nu anders gaan?

Bijzonder met het oog op de stelling van directeur van het United Nations Environmental Programme (UNEP) Inger Andersen dat we op dit moment oorlog voeren tegen de natuur, is dat in het Sharm el-Sheikh Implementatie Plan voor het eerst de term Nature Based Solutions wordt gebruikt. De paragraaf over bossen 'moedigt Partijen aan om, waar van toepassing, Nature Based Solutions of op ecosystemen gebaseerde benaderingen te overwegen.' Ten grondslag aan deze op de natuur gebaseerde oplossingen ligt de gedachte dat de natuur onze bondgenoot in het tegengaan van klimaatverandering kan zijn, en dat klimaatverandering en verlies aan biodiversiteit onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Dit concept van Nature Based Solutions was een jaar eerder in de Glasgow

COP 26 niet verder gekomen dan de draft verklaring van het Glasgow Climate Pact, en werd daar uiteindelijk uit geschrappt uit angst dat dit concept misbruikt zou worden voor 'greenwashing', mensenrechtenschendingen, landroof en schade van de biodiversiteit. Wel wijst het Glasgow Pact op "de onderling verbonden wereldwijde crises van klimaatverandering en verlies aan biodiversiteit, en de cruciale rol van bescherming, behoud en herstel van de natuur en ecosystemen bij het leveren van voordelen voor klimaatadaptatie en -mitigatie, terwijl sociale en ecologische garanties worden gewaarborgd." In het verlengde hier onderstreept het Sharm el-Sheikh Implementatie Plan "de dringende noodzaak om op alomvattende en synergetische wijze de onderling verbonden wereldwijde crisis van klimaatverandering en verlies aan biodiversiteit aan te pakken in de bredere context van het bereiken van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen, evenals het vitale belang van bescherming, behoud, herstel en duurzaam gebruik van natuur en ecosystemen voor effectieve duurzame klimaatactie". En op 16 november wordt op de Biodiversiteit Dag in de COP 27 het 'Enhancing Nature-based Solutions for an Accelerated Climate Transformation' (ENACT) Partnership on Nature-based Solutions gelanceerd. Door de International Union for the Conservation of Nature (IUCN), Duitsland en Egypte. En dat laatste, de betrokkenheid van Egypte, maakt het meteen twijfelachtig.

Het 'Sharm el-Sheikh Implementation Plan' verwijst naar het belang van het verzekeren van de integriteit van alle ecosystemen, 'door sommige culturen gezien als Moeder Aarde'. Maar gaat op dit laatste verder niet in.

Dat gebeurt wel in het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit 2022-2030, waarmee de COP 15 afgesloten wordt. Het kader opent met: "Biodiversiteit is fundamenteel voor het menselijk welzijn en een gezonde planeet, en economische welvaart voor alle mensen. Ook om goed in evenwicht en in harmonie met Moeder Aarde te leven, zijn we ervan afhankelijk voor voedsel, medicijnen, energie, schone lucht en water, bescherming tegen natuurrampen, maar ook voor recreatie en culturele inspiratie, en het ondersteunt alle levenssystemen op aarde." En wijdt er een hele paragraaf aan: "De natuur belichaamt verschillende concepten voor verschillende mensen, waaronder biodiversiteit, ecosystemen, Moeder Aarde en levenssystemen. De bijdragen van de natuur aan mensen omvatten ook verschillende concepten, zoals ecosysteemgoederen en -diensten en de geschenken van de natuur. Zowel de natuur als de bijdragen van de natuur aan mensen zijn van vitaal belang voor het menselijk bestaan en een goede kwaliteit van leven, inclusief menselijk welzijn, leven in harmonie met de natuur, goed leven in balans en harmonie met Moeder Aarde. Het raamwerk erkent en beschouwt deze diverse waardesystemen en concepten, inclusief, voor de landen die ze erkennen, de rechten van de natuur en de rechten van Moeder Aarde, als een integraal onderdeel van de succesvolle implementatie ervan." Maar over het concept van een Ecologische Beschaving en de Taoïstische notie van 'de eenheid van natuur en mens' wordt nergens met geen woord meer gerept.

De zin - "De natuur belichaamt verschillende concepten voor verschillende mensen, waaronder biodiversiteit, ecosystemen, Moeder Aarde en levenssystemen." - verwijst

naar het Global Assessment Report van het biodiversiteitspanel van de Verenigde Naties IPBES (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystems) van mei 2019 dat begint met de constatering dat 'natuur' verschillende concepten belichaamt voor verschillende mensen, zoals 'Moeder Aarde' en overeenkomstige concepten. Het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit verwijst uitvoerig naar dit IPBES-rapport. Naar de conclusie in dit rapport dat binnen enkele decennia meer dan 1 miljoen van de 8 miljoen bekende soorten planten en dieren met uitsterven bedreigd worden. Dat er zonder ingrijpen een verdere versnelling van het de wereldwijde mate van uitroeien van soorten zal plaatsvinden, die op dit moment al 10 tot 100 maal hoger ligt dan gemiddeld over de laatste 10 miljoen jaar. En dat de diversiteit binnen soorten, tussen soorten en tussen ecosystemen sneller afneemt dan ooit in de menselijke geschiedenis. En ook het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit bepleit, net als de Kunming Verklaring, in navolging van dit IPBES-rapport 'urgente en transformatieve verandering' en wil een 'theory of change' zijn. Maar, net als in de Kunming Verklaring, verwijst ook deze Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit nergens naar de stelling in het IPBES-rapport dat om de biodiversiteitscrisis af te wenden we weg moeten sturen van het huidige beperkte paradigma van economische groei.

Het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit herhaalt qua Missie voor 2030 en Visie voor 2050 de 'zero draft' post-2020 kader voor een mondiale biodiversiteit (januari 2020). Met als Missie voor 2030 "dringend actie te ondernemen om het verlies aan biodiversiteit een halt toe te roepen en de natuur op weg te helpen naar herstel ten behoeve van mens

en planeet door biodiversiteit te behouden en duurzaam te gebruiken". En als Visie voor 2050 voor een 'leven in harmonie met de natuur': "In 2050, wordt biodiversiteit gewaardeerd, behouden, hersteld en wijs gebruikt, en worden ecosysteemdiensten in stand gehouden, die een gezonde planeet ondersteunen en essentiële voordelen verschaffen voor alle mensen." Door Chinese auteurs gekenschetst als antropocentrisch. Omdat deze formulering volgens hen getuigt van het antropocentrisch paradigma dat zich de voorbije twee eeuwen heeft ontwikkeld – gekenmerkt door een uitbuitende houding jegens de natuur. Waarin de mens en de natuur worden gezien als twee separate identiteiten met tegengestelde belangen. En de natuur wordt gezien als waarde voor de mens en niet als gelijkwaardig met eigen behoeften en een eigen evolutionaire richting die gerespecteerd moet worden in een relatie van wederkerigheid. Nodig is volgens deze Chinese auteurs een systematisch begrip van de relatie tussen mens en natuur, en een fundamentele verschuiving van de mens te zien als geïsoleerd in een competitieve wereld naar integraal deel uitmakend van een onderling verbonden samenleving en biosfeer. De aan het Taoïsme ontleende 'Eenheid van Natuur en Mens'. Verwijzend naar de COVID-19 pandemie, die heeft aangetoond dat we onlosmakelijk verbonden zijn met de ecosystemen waarin we leven, en dat onze toekomst afhangt van of we een nieuwe en meer harmonieuze relatie met de natuur kunnen realiseren. Maar de COVID-19 pandemie wordt in het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit nergens genoemd, alsof deze pandemie nooit plaats gevonden heeft.

Wel wordt expliciet verwezen naar de 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling, waaraan het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor

Biodiversiteit een bijdrage wil leveren om de Duurzame Ontwikkelingsdoelen te bereiken. Voorbijgaand aan de kritiek van de Reflection Group on the 2030 Agenda for Sustainable Development dat deze 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling nog steeds in het teken van het overheersende neoliberale paradigma staat, waarin de obsessie met groei de drijfveer verschaft om de natuur te exploiteren, de biodiversiteit uit te putten en haar diensten te ondermijnen. En doordrenkt is van 'instrumenteel antropocentrisme' (Langer). Saillant is dat het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit verwijst naar de Verenigde Naties Verklaring over het Recht op Ontwikkeling van 1986, waarin het woord 'natuur' niet voorkomt en stelt dat 'de menselijke persoon centraal staat in het ontwikkelingsproces en dat het ontwikkelingsbeleid de mens daarom tot de belangrijkste deelnemer en begunstigde van ontwikkeling moet maken'. En verwijst naar de Verklaring van Rio de Janeiro over Milieu en Ontwikkeling van 1992, als gids voor de implementatie van het biodiversiteitskader. Een verklaring die indertijd door de Nederlandse filosoof Hans Achterhuis gekarakteriseerd werd als 'ongegeeneerd antropocentrisch'.

En natuurlijk gaat het in de COP 15 vooral ook over het beschikbaar stellen van financiële ondersteuning. Bij de presentatie van het uiteindelijke Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit door voorzitter Huang Runqiu maakt Congo bezwaar en uit zijn bezorgdheid over de verantwoordelijkheid van ontwikkelde landen om natuurbehoud in zich ontwikkelende landen te financieren. Maar dit bezwaar wordt afgehamerd door de voorzitter en het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit voor aangenomen verklaard, wat tot verontwaardigde reacties van andere Afrikaanse delegaties leidde. Een

'force of hand', aldus een vertegenwoordiger van Kameroen. De vertegenwoordiger uit Oeganda verklaarde dat hij de geest en de manier waarop de voorzittershamer viel niet accepteerde en stemt vervolgens als enige land tegen. En Congo heeft een punt. Het kader stelt als financieel doel \$200 miljard per jaar voor natuurbehoudsinitiatieven, maar vraagt minder van rijke landen dan sommige ontwikkelingslanden hadden gewild. Het beveelt aan om \$200 miljard per jaar uit alle bronnen, inclusief de publieke en private sector, toe te wijzen voor natuurbeschermingsinitiatieven. Ontwikkelingslanden drongen erop aan dat de helft daarvan – \$100 miljard per jaar – van rijke landen naar armere landen zou vloeien. De tekst vermeldt echter alleen dat \$20 miljard per jaar uit ontwikkelde landen komt tegen 2025 - en \$30 miljard per jaar vanaf 2030. Een van de grootste twistpunten in de COP 15 was of een nieuw fonds voor biodiversiteit moet worden opgericht. Met 70 landen uit Afrika, Zuid-Amerika en Azië die op enig moment tijdens de COP 15 uit protest enkele uren weglopen uit een financieringsbijeenkomst. Volgens Leonardo Cleaver de Athayde van Brazilië is er het principe van 'gemeenschappelijke maar gedifferentieerde verantwoordelijkheden', dat van ontwikkelde landen solidariteit verwacht in het leveren van financiële ondersteuning aan zich ontwikkelende landen bij de implementatie van de overeenkomsten: "Dat gezegd hebbende, denk ik dat we moeten erkennen dat COP27 in Sharm el-Sheikh inderdaad een historische overeenkomst heeft opgeleverd over de oprichting van een nieuw fonds voor verlies en schade. En ik denk dat een van de dingen die zich ontwikkelende landen hier in Montreal verwachtten was dat wat er met Sharm el-Sheikh is gebeurd ons zou inspireren om verder te gaan en het ook eens te worden over een historische beslissing over

financiën of het mobiliseren van middelen." Het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit rept echter met geen woord over het opzetten van een apart fonds. De financiële middelen worden in de al bestaande Global Environmental Facility (GEF) ondergebracht. Na het fonds voor 'klimaatrechtvaardigheid' is er in het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit geen fonds voor 'biodiversiteitsrechtvaardigheid'.

Het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit wordt internationaal geroemd als een historische overeenkomst, door het 30x30 principe: in 2030 zou de biodiversiteit op 30 procent van het landoppervlak en op 30 procent van het wateroppervlak (tegen nu respectievelijk 17 procent en 19 procent) beschermd moeten worden. Maar volgens Greenpeace is het echter een holle, enkel papieren overeenkomst die geen einde zal maken aan het massale uitsterven van soorten door het ontbreken van ambitie, middelen en financiën. Greenpeace ziet een uitgekledede afspraak in de teksten staan, omdat niet duidelijk wordt gemaakt welke schadelijke activiteiten moeten verdwijnen uit beschermde natuurgebieden. "Zo is het slechts een hol getal, met bescherming op papier maar nergens anders." Greenpeace vreest voor 'greenwashing' via regelingen om biodiversiteitsschade elders op de wereld te compenseren, zoals dat gebeurt met de CO₂-uitstoot. Wel is Greenpeace positief over de expliciete erkenning van de rechten en kennis van hun leefgebied van inheemse volkeren: "Inheemse bevolkingen zijn de meest kundige beschermers van de natuur.":

"Het Kader erkent de belangrijke rollen en bijdragen van inheemse volken en lokale gemeenschappen als hoeders van de biodiversiteit en partners bij het behoud,

herstel en duurzaam gebruik. De implementatie ervan moet ervoor zorgen dat hun rechten, kennis, inclusief traditionele kennis in verband met biodiversiteit, innovaties, wereldbeelden, waarden en praktijken van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen worden gerespecteerd, gedocumenteerd en behouden met hun vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming, onder meer door hun volledige en effectieve deelname aan besluitvorming, in overeenstemming met relevante nationale wetgeving, internationale instrumenten, waaronder de Verklaring van de Verenigde Naties over de rechten van inheemse volkeren, en mensenrechtenwetgeving. In dit opzicht mag niets in dit kader worden opgevat als een vermindering of tenietdoening van de rechten die inheemse volken momenteel hebben of in de toekomst kunnen verwerven."

Al in 1972 beveelt 'Een blauwdruk voor Overleving' de Verenigde Naties Conferentie over het Milieu in Stockholm aan om inheemse volken hun grondgebied in eigendom te geven en anderen daaruit te weren. Omdat het hier gaat om gebieden van wildernis, waarvan het belang niet begrepen wordt. Die, omdat ze minder productief lijken, gezien worden als in behoefte aan 'ontwikkeling', of 'simpelweg als geschikte dumpplaatsen voor het afval van de beschaving'. Volgens 'Een Blauwdruk voor Overleving' is het van vitaal belang dat we deze gebieden behouden, en lessen trekken uit de kennis en ervaring van deze inheemse volken. Geen woord hierover in de Verklaring Stockholm.

Maar in navolging van dit advies pleit de Commissie Brundtland in 'Onze Gezamenlijke Toekomst' in 1987 voor de erkenning en bescherming van de traditionele rechten van inheemse volken op het land en de andere

bronnen die hun levenswijze bepalen: "Deze gemeenschappen zijn de bewaarders van aanzienlijke schatten aan traditionele kennis en ervaring die de mensheid verbindt met haar oorsprong. De verdwijning hiervan is een verlies voor de hele samenleving die veel had kunnen leren van hun traditionele vaardigheden in het duurzaam bewaren van zeer complexe ecologische systemen. Het is verschrikkelijk ironisch te moeten vaststellen dat de ontwikkeling die steeds verder doordringt in regenwouden, woestijnen en geïsoleerde gebieden meteen ook de enige culturen die in deze gebieden konden gedijen dreigt te vernietigen."

Maar de marginalisatie en culturele uitroeiing van inheemse volken is voor de Commissie Brundtland geen reden om de Westerse vooruitgang ter discussie te stellen. Weliswaar is hun traditionele levensstijl in harmonie met de natuur, maar voor hun eigen bestwil moeten zij opgenomen worden in het ontwikkelingsproces: "De isolatie van veel van die groepen leidde ook tot het bewaren van hun traditionele levensstijl in nauwe harmonie met de natuurlijke omgeving. Hun overleven zelf is altijd afhankelijk geweest van hun ecologisch bewustzijn en aanpassing. Hun isolatie heeft echter ook meegebracht dat weinigen onder hen de voordelen van de nationale economische en maatschappelijke ontwikkeling hebben genoten. Daarom zijn bredere maatregelen die het menselijk potentieel kunnen ontwikkelen van essentieel belang. Gezondheidsvoorzieningen moeten de traditionele praktijken aanvullen en verbeteren, de voedingstekorten moeten worden verholpen en de opvoedingsmogelijkheden vergroot. Deze stappen moeten de voorlopers zijn van nieuwe projecten die een streek openstellen voor economische ontwikkeling."

Hier is het fout gegaan. De Commissie Brundtland, de grondlegger van het begrip van een 'duurzame ontwikkeling', weigert zelf de lessen te leren van de inheemse volken. Economische ontwikkeling staat voorop. In de 2030 Agenda voor duurzame ontwikkeling 'Onze Wereld transformerend' van de Verenigde Naties in 2015 worden inheemse volken nauwelijks vernoemd, behalve dan dat ze moeten worden 'empowered' en toegang tot onderwijs moeten krijgen. Met opnieuw de obligate opmerking: "We bevestigen dat de planeet aarde en haar ecosystemen ons gemeenschappelijke huis zijn en dat moeder aarde een veel voorkomende uitdrukking is in een aantal landen en regio's." Dus ja, het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit is historisch in de erkenning van de rol en bijdrage van inheemse volken als behoeders van de biodiversiteit. Maar heeft zij ook de lessen van deze inheemse volken geleerd?

EPILOOG: ANTROPOCEEN OF ECOCEEN?

Het is duidelijk dat de COP 15 'Ecologische beschaving: bouwen aan een gedeelde toekomst voor al het leven op aarde', ondanks het Chinese voorzitterschap, geen clash tussen de paradigma's van Oost en West geworden is. De COP 15 heeft niet geleid tot een nieuw ecocentrisch wereldbeeld gebaseerd op de oude Oosterse wijsheid van 'de eenheid van natuur en mens' van het Taoïsme, tot een Ecoceen als nieuw geologisch tijdvak. Het antropocentrische Westerse paradigma van 'leven in harmonie met de natuur', met de idee van een duurzame ontwikkeling als leidend principe in het huidige neoliberale wereldbeeld, blijft dominant. De toekomst is nog steeds die van de utopie van het antropoceen. Er is, sinds de eerste Verenigde Naties Conferentie over het Menselijk Milieu in 1972 in Stockholm, nog altijd geen vrede gesloten met de natuur.

Hoe verhoudt zich dit tot de drie overeenkomsten die genoemd worden als 'historische overeenkomsten': het Akkoord van Parijs, het Klimatschadefonds van het Sharm el-Sheikh Implementatie Plan, en het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit. Het Akkoord van Parijs ligt aan life support, nu het Sharm el-Sheikh Implementatie Plan van de COP 27 geen enkele klimaatvoortgang heeft weten te boeken één jaar na het al teleurstellende Glasgow Pact van de COP 26. Ja, er is besloten tot een Klimatschadefonds, door zich ontwikkelende landen gezien als 'klimaatrechtvaardigheid' maar dat fonds moet nog gevuld worden. En het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit heeft bewust niet voor een Biodiversiteitschadefonds, voor 'biodiversiteitsrechtvaardigheid' gekozen. De geschiedenis leert achteraf of overeenkomsten

historisch waren, of ze daadwerkelijk geleid hebben tot een 'transformatieve verandering' en of ze een 'theory of change' waren. Maar geen van de Verenigde Naties conferenties over duurzame ontwikkeling sinds 1972 is daar tot op heden in geslaagd.

Nele Marien van Friends of the Earth International ('We can't let biodiversity COP 15 be a cover for greenwashing', 14-12-2022) vraagt zich tijdens de COP 15 af of de COP 15 tot een systeemverandering zal leiden: "Voor wie de kwestie op de voet volgt, is het duidelijk dat deze biodiversiteitscrisis ook een systeemcrisis is, onlosmakelijk verbonden met het huidige economische systeem en het mantra van continue groei. Maar zal hun plan voldoende zijn om het op systemisch niveau aan te pakken?" Zij toont zich sceptisch, doordat zij de invloed van het bedrijfsleven in de discussie rond biodiversiteit heeft zien groeien. Met greenwashing voorstellen gepresenteerd als 'nature positive' of 'nature based solutions'. Het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit noemt 'nature based solutions' en/of ecosysteem gebaseerde benaderingen expliciet als middel om de gevolgen van klimaatverandering tegen te gaan (doelstelling 8) en ecosysteemdiensten in stand te houden en te verbeteren en bescherming tegen natuurrampen (doelstelling 11). De vrees bij de totstandkoming van het Glasgow pact dat deze 'nature based solutions' misbruikt zouden kunnen worden voor 'greenwashing', mensenrechtenschendingen, landroof en schade van de biodiversiteit is blijkbaar weggenomen.

In zijn 'Minder is meer. Hoe degrowth de wereld zal redden' (2021) stelt Jason Hickel dat we

beter kunnen spreken over 'kapitalocean' dan 'antropocean' om de huidige tijd te duiden. Niet de mens op zich is het probleem, maar de dwangmatige logica van kapitaal en groei. Groei moet, want nulgroei of 'degrowth' staat gelijk met verlies. 'Wij zijn een cultuur die verliefd is op nieuwe dingen, op uitvindingen en innovatie. We beweren dat we creatieve, out-of-the-box oplossingen geweldig vinden. Dus hoe komt het dan dat, wanneer het over ons economisch systeem gaat, we zo makkelijk het zinnetje hebben geslikt dat kapitalisme de enig mogelijke optie is, en we er zelfs niet over zouden moeten denken om iets beters te verzinnen. Hickel is van oorsprong antropoloog, en volgens hem hebben inheemse volkeren altijd al oog gehad voor evenwicht – niet meer nemen dan wat je nodig hebt en ook voldoende teruggeven – en bekijken zij de wereld met de blik van het animisme, waarbij alles samenhangt en bezielt is.

Lichtpunten van het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit zijn het onderkennen van andere waardensystemen inclusief de rechten van de natuur en de rechten van Moeder Aarde, en de erkenning van de belangrijke rol van inheemse volken en hun traditionele kennis en wereldbeelden als hoeders van de biodiversiteit. Maar het Kader realiseert zich niet dat het onvoldoende is deze waardensystemen en wereldbeelden enkel te respecteren. Dat deze andere niet-Westerse waardensystemen en wereldbeelden juist ook een fundamentele kritiek behelzen op het Westerse waardensysteem en wereldbeeld - ons huidige economische systeem en het mantra van economische groei, waar Nele Marien van Friends of the Earth International naar verwijst. Evenals het IPBES-rapport wanneer het verwijst naar deze andere waardensystemen en wereldbeelden waar het gaat om biodiversiteit,

en stelt dat om de biodiversiteitscrisis af te wenden we weg moeten sturen van het huidige beperkte paradigma van economische groei. Dat deze niet-Westerse meer ecocentrische waardensystemen en wereldbeelden een uitweg kunnen bieden uit de utopie van het antropocean in de richting van een utopie van het ecocean.

Maar hoe moet dat dan, wegsturen van het huidige beperkte paradigma van economische groei? Allereerst door het doorbreken van de aan dit paradigma van economische groei onderliggende antropocentrische ideologie van het neoliberalisme van de kapitalistische utopie, waarin de natuur dienstbaar is aan de mens en die nooit echt vrede kan sluiten met de natuur. Deze ideologie te ontmaskeren in de geest van Karl Mannheim, om de utopische horizon in het menselijk denken open te houden. Vanuit een nieuwe grondhouding van de mens jegens de natuur, die van participant vanuit een Taoïstische 'eenheid van natuur en mens' of andere waardensystemen en wereldbeelden. Een meer spirituele ecocentrische beleving van de natuur, geïnspireerd door het 'transcendentalisme' van Thoreau. Dat – in de woorden van Langer – verder kijkt "dan het neoliberale fundamentalisme dat zelfs niet de mogelijkheid kan overwegen dat mensen zich op een andere manier met hun omgeving kunnen verhouden, noch de betekenis van andere kosmologies en/of culturele patronen onderzoeken, zoals die gebaseerd op de erkenning van de rechten van de natuur of van onze Moeder Aarde." En daarvoor zijn utopieën – of beter - is een utopisch verlangen nodig.

Natuurlijk een nieuw historisch tijdvak van het ecocean is een utopie, maar het historisch tijdvak van het antropocean is evenzeer een utopie. Een utopie die gedoemd is tot haar tegendeel, een

dystopie te worden. Zoals Achterhuis terecht opmerkt ten aanzien van het kapitalisme, naar aanleiding van de kredietcrisis. Waarvan hij stelt dat er tegen-utopieën nodig zijn om de ideologische bril af te kunnen zetten. En de klimaat- en biodiversiteitscrisis hebben de noodzaak van tegen-utopieën meer nodig gemaakt dan ooit tevoren. Oscar Wilde zegt het mooi in zijn essay 'De ziel van de Mens onder het Socialisme' (1891) – ook al schetst hij voorafgaand een antropocentrisch beeld van een toekomstige esthetische maatschappelijk orde waarin de techniek de mens zal dienen: "Is dit utopisch? Een kaart van de wereld waar Utopia niet op staat, is niet eens de moeite waard om naar te kijken. Want het laat het enige land weg waar de Mensheid altijd landt. En wanneer de Mensheid daar landt, kijkt ze uit en, een beter land ziend, zeilt ze uit. Vooruitgang is de realisatie van Utopieën." Meervoud.

LITERATUUR

Achterhuis, H.,

- In elke utopie sluimert een nachtmerrie, de Volkskrant, 2 april 1994
- De erfenis van de utopie, 1998
- Utopie, 2006
- De utopie van de vrije markt, 2011
- Koning van Utopia. Nieuw licht op het utopisch denken, 2016

Boudry, M.,

- 'Waarom ons klimaat niet naar de knoppen gaat (als we het hoofd koel houden)', 2022.
- Nee, corona was niet het einde van de globalisering, NRC 19 februari 2022

Decreus, T., De hedendaagse utopie van gevaar tot noodzaak, in: Andersland. In de voetsporen van Thomas More, 2016

Fukuyama, F., The End of History and the Last Man, 1992

Fuwen Wei

- Tianxiao Ma, Yisi Hu, Meng Wang, Lijun Yu, Fuwen Wei, Unity of Nature and Man: a new vision and conceptual framework for the Post-2020 Global Biodiversity Framework, National Science Review, July 2021
- Fuwen Wei, Shuhong Cui, Ning Liu, Jiang Chang, Xiaoge Ping, Tianxiao Ma, Jing Xu, Ronald R Swaisgood, Harvey Locke, Ecological Civilization: China's effort to build a shared future for all life on Earth, National Science Review, November 2020
- Keping Ma, Fuwen Wei, Ecological civilization: a revived perspective on the relationship between humanity and nature, National Science Review, July 2021

Goldsmith, E. & Allen, R., A Blueprint for Survival, in: The Ecologist, Vol. 2/No 1, 1972

Hickel, J., less is more. Hoe degrowth will save the world, 2021

Lander, E.,

- The Green Economy: the Wolf in Sheep's clothing, november 2011
- Is the Green Economy a new Washington Consensus?, februari 2012

Lemaire, T.,

- Een nieuwe aarde. Utopie en ecologie, in: Binnenwegen, 1988
- De val van Prometheus. Over de keerzijde van de vooruitgang, 2010

Mann, Ch., The Wizard and the Prophet. Two Remarkable Scientists and Their Duelling Visions to Shape Tomorrow's World, 2018

Martens, J., The 2030 Agenda – a new start towards global sustainability?, in: Spotlight on Sustainable Development 2016. Reflection Group on the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2016

Mannheim, K., Ideology and Utopia, 1936

Mckibben, B., The End of Nature, 1989

Meadows, Donella H., Meadows, Dennis L, Dennis I., Randers, J., Behrens, W., The Limit to Growth – A Report for the Club of Rome on the Predicament of Mankind', 1972

More, T., The best state of a commonwealth and the new island of Utopia, 1516

Thoreau, H.D., Walden, or Life in the Woods, 1859

Wilde, O., The Soul of Man under Socialism, 1891

Zweers, W., Participeren aan de natuur. Ontwerp voor een ecologisering van het wereldbeeld, 1995

United Nations

- Only One Earth. The Care and Maintenance of a Small Planet, Unofficial report commissioned by the Secretary-General of the United Nations Conference on the Human Environment, 1972
- Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, The United Nations Conference on the Human Environment, having met at Stockholm, June 16 1972
- North-South: A Programme For Survival, The Report of the Independent Commission on International Development Issues, 1980
- United Nations Declaration on the Right to Development, 1986
- Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, 1987
- Rio Declaration on Environment and Development, The United Nations Conference on Environment and Development, June 14 1992
- The Future We Want, Submitted by the Co-Chairs on behalf of the bureau in accordance with the decision in Prepcom 2 to present the zero-draft of the outcome document for consideration by Member States and other stakeholders no later than January 2012, United Nations, January 10, 2012
- Resolution adopted by the General Assembly 66/288 The Future We Want, 123rd plenary meeting, United Nations, 27 July 2012
- Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, A/70/L.1, 70/1., Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, United Nations, 2015
- IPBES Global Assessment Report Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, 2019
- Convention on Biological Diversity, Post-2020 Global Biodiversity Framework: discussion paper, CBD/POST2020/PREP/1/1/25-01-2019
- Convention on Biological Diversity, Zero Draft of the Post-2020 Global Biodiversity Framework, CBD/WG2020/2/3, 06-01-2020
- The Global Biodiversity Outlook 5 (GBO-5), UN Convention on Biological Diversity (CBD), 2020
- IPCC Sixth Assessment Report, Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability', Intergovernmental Panel on Climate Change, 2022
- Kunming Declaration 'Ecological Civilization: building a shared future for all life on Earth', CBD/COP/15/5/Add.1 13 October 2021
- Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework, CBD/COP/15/L.25, 18 December 2022

World Health Organization

- WHO Manifesto for a healthy recovery from COVID-19, May 26 2020

OVER DE AUTEUR

Joop van Hezik is in 1989 afgestudeerd op een doctoraalprogramma cultuurfilosofie, sociale & politieke filosofie en economische antropologie. Van 1998 tot heden was en is hij zelfstandig adviseur onder de naam Bureau voor Duurzame Ontwikkelingsvraagstukken Ecotopia. Daarnaast was hij van 2003 tot 2006 voorzitter van de GroenLinks fractie in Provinciale Staten van de provincie Noord-Brabant. Van 2006 tot 2012 was hij wethouder/loco burgemeester van de Gemeente Oisterwijk (namens PVDA, GroenLinks, D66, met onder meer als portefeuille 'biodiversiteit en klimaat'. Van 2013 tot 2018 was hij directeur van de Nature For Health (NFH), en hij werd daarna bestuurslid van deze stichting". Internationaal was hij van 2015 tot 2017 lid van de World Environmental Hubs Working Group van de International Union for the Conservation of Nature (IUCN). Maar bovenal is hij vanaf 2006 medeoprichter en lid van het B(iodiversiteits)-team in de gemeente Oisterwijk van betrokken inwoners die zich lokaal inspinnen voor het behoud en verhogen van de biodiversiteit.

Wilt u contact opnemen met de auteur, dan kan dit via email: vanhezik@xs4all.nl.
Meer informatie vindt u ook op de website: www.joopvanhezik.nl.

Publicaties

Herwaardering van de Utopie

Uitgeverij Studio nonfiXe, 2014
ISBN: 97894-90665-13-5

Reconsidering Utopia

Uitgeverij Studio nonfiXe, 2014
ISBN: 978-94-90665-15-9

Essay 500 jaar Utopia en More

De utopie van de duurzaamheidbalans
Pumbo, 2017
ISBN 978-94-6345-148-2

Essay De Brabantse Roemer

Over dementie, natuur, duurzame
ontwikkeling en een betekenis-economie
2019

Ritme en harmonie van de natuur

Over biodiversiteit, duurzame
ontwikkeling en utopisch denken
2020

Heel het landschap

COVID-19, een valse economie en
harmonie met de natuur
2020

The dream of Dorothy and Vic

The Philippines as my source of inspiration
2021

Essay Een gedeelde toekomst voor al het leven op aarde

2022